

CENTAR ZA UNAPREĐIVANJE PRAVNIH STUDIJA

BIBLIOTEKA | SUOČAVANJA

BIBLIOTEKA
• SUOČAVANJA •

30

Urednik
PROF. DR JOVICA TRKULJA

Urednik izdanja
MR SAŠA GAJIN

Objavljivanje ove knjige pomogao je
The Civil Rights Defenders

Izdavač
Centar za unapređivanje pravnih studija
Goce Delčeva 36, 11000 Beograd
Tel: 2608 360, Fax: 2608 346
E-mail: cups@cups.rs, www.cups.rs

Za izdavača
prof. dr Vladimir V. Vodinelić

Priprema i štampa
„Dosije studio“, Beograd

Tiraž
500 primeraka

ISBN 978-86-7546-051-0

DISKRIMINACIJA U SRBIJI 2009

IZVEŠTAJ
KOALICIJE PROTIV DISKRIMINACIJE

Beograd
2009

Sadržaj

Uvodnik	7
Mreža CHRIS.....	11
Gayten-LGBT.....	26
Udruženje studenata sa hendikepom.....	36
Inicijativa za inkluziju VelikiMali.....	41
Gej Strejt Alijansa	64
Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava.....	83

UVODNIK

Princip jednakosti, načelo da su svi ljudi jednaki bez obzira na lična svojstva, u modernim društvima predstavlja više od pravnog standarda – radi se o moralnom imperativu, o tome da danas više nije moguće opravdati obespravljivanje jednih ili privilegovanje drugih zbog toga što oni dele istu rasu, boju kože, nacionalnu pripadnost, etničko poreklo, versko ili političko uverenje, pol, seksualnu opredeljenost, ili drugo lično svojstvo. Ono što je do juče bilo smatrano kao normalno, poželjno i pravno dozvoljeno, sada je u razvijenim pravnim kulturama zakonom zabranjeno, društveno nepoželjno i moralno neprihvatljivo.

Koalicija protiv diskriminacije nastala je upravo sa ciljem da odlučujuće doprinese približavanju naše zemlje ovom civilizacijskom standardu. Koaliciju, osnovanu u martu 2005. godine uz podršku Švedskog helsinškog komiteta za ljudska prava, čine sledeće nevladine organizacije: Centar za unapređivanje pravnih studija, Odbori za ljudska prava u Srbiji – CHRIS, Inicijativa za inkluziju VelikiMali iz Pančeva, LABRIS – grupa za lezbejska ljudska prava, GAYTEN LGBT, Udruženje studenata sa hendikepom, Anti-trafiking centar i Gej-Strejt Alijansa. Na prvom sastanku Koalicije definisani su osnovni principi i vrednosti na kojima počiva njen rad:

„Koalicija protiv diskriminacije je formirana da bi informisala javnost o svim slučajevima diskriminacije a posebno mizoginije, rasizma, ksenofobije, homofobije, diskriminacije dece i osoba sa hendikepom u Srbiji, a sve u cilju podržavanja, uvođenja i primene anti-diskriminacionih zakona u našem pravnom sistemu.

Rad Koalicije protiv diskriminacije se temelji na načelima poštovanja različitosti i razvijanja solidarnosti sa diskriminiranim grupama, nenasilju, otvorenosti rada, nedeljivosti ljudskih prava i principu nehierarhije ljudskih prava.“

Pet godina nakon formiranja, čini se da nevladine organizacije-članice Koalicije, samostalno i zajedno sa drugim članicama, efikasno rade na ostvarivanju ciljeva radi kojih su se udružile. Na prvom mestu, informacije o diskriminatorskoj praksi redovno se objavljuju na zajedničkoj internet stranici Koalicije: www.stopdiskriminaciji.org. Članice Koalicije se redovno okupljaju i zajednički nastupaju u javnosti. Svaka članica Koalicije razvila je svoj program aktivnosti u cilju borbe protiv diskriminacije – od pružanja usluga pravne pomoći žrtvama diskriminacije, praćenja sprovođenja zakona u oblastima u kojima dolazi do diskriminatorskog postupanja, analiziranja nedostataka domaćeg zakonodavstva, kao i uzroka i posledica diskriminacije u pojedinim oblastima društvenog života, pa do programa obuke za borbu protiv diskriminacije, podizanja pravne svesti građana i vlasti i vođenja kampanje za usvajanje antidiskriminacionih zakona.

Jedan od značajnijih rezultata Koalicije je usvajanje „Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom“ u aprilu 2006. godine. Ovaj Zakon predstavlja prvi pravi antidiskriminacioni propis u našoj zemlji. Nastao je na temelju Modela zakona protiv diskriminacije osoba sa invaliditetom radne grupe Centra za unapređivanje pravnih studija iz 2003. godine, teksta čije su usvajanje od državnih organa uporno više godina zahtevale, uz invalidske organizacije, i same članice Koalicije.

U martu 2009. godine najzad je usvojen i opšti Zakon o zabrani diskriminacije. Prvi model Opšteg zakona protiv diskriminacije urađen je još 2001. godine, a Koalicija je 2005.

godine usaglasila modele ovog i Zakona protiv diskriminacije osoba sa invaliditetom. Tada je otpočelo lobiranje za usvajanje oba zakona. Zakon protiv diskriminacije osoba sa invaliditetom je usvojen 2006. godine, dok opšti antidiskriminacioni zakon još tri godine nakon toga nije bio na dnevnom redu Skupštine Srbije i pored zahteva nekih parlamentarnih stranaka.

Nakon poslednjih izbora i formiranja Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Koalicija protiv diskriminacije radila je zajedno sa ovim ministarstvom i Ministarstvom rada i socijalne politike na izradi konačnog nacрта zakona. Rad je podrazumevao najširu javnu raspravu u kojoj su učestvovali svi zainteresovani akteri i trajao je skoro 6 meseci. Ovakav zajednički rad je od strane međunarodnih organizacija i domaće javnosti ocenjen kao najbolji model saradnje vlasti i civilnog društva, naročito posle usvajanja zakona od strane Vlade i upućivanja u Skupštinu Srbije. U toku javne rasprave nije bilo bitnijih primedbi na verziju zakona koja je upućena Skupštini Srbije na usvajanje.

Manje od 24 časa pre otvaranja sednice Skupštine Srbije, verske zajednice na čelu sa Srpskom pravoslavnom crkvom zahtevale su da se zakon ne usvoji zbog člana 18. koji reguliše diskriminaciju u oblasti verskih prava i člana 21. koji reguliše zabranu diskriminacije u pogledu rodnog identiteta i seksualne orijentacije. Nakon snažne kampanje Koalicije protiv diskriminacije, i uz podršku velikog broja organizacija civilnog društva, zakon je vraćen u proceduru i konačno usvojen 26. marta 2009. godine.

Četvrti po redu godišnji izveštaj o diskriminaciji u Srbiji koji je pred čitaocima, predstavlja još jedan u nizu zajedničkih poduhvata članica Koalicije. U jedinstvenoj publikaciji ove vrste u zemlji, članice Koalicije predstavljaju saznanja do kojih su došli prateći diskriminatornu praksu, od postu-

panja državnih organa u sprovođenju zakonskih odredbi o sprečavanju diskriminacije, do fizičkog zlostavljanja Roma ili homoseksualaca od strane pojedinaca na gradskim ulicama. Naša je namera da i u budućnosti nastavimo sa praćenjem pojedinačnih slučajeva diskriminacije, kako bi najširoj javnosti mogli da dokumentujemo ono o čemu gotovo svi koji se bave ljudskim pravima dobro znaju: da je diskriminacija u Srbiji endemska i sistemska pojava sa kojom se valja suočiti usvajanjem novih savremenih zakonskih rešenja, ali i svakodnevnim preduzimanjem konkretnih mera pravne i druge zaštite od diskriminatornog postupanja.

Za Koaliciju protiv diskriminacije

Saša Gajin

MREŽA CHRIS

Odbor za ljudska prava Valjevo – kancelarija Mreže CHRIS u Valjevu

Odbor za ljudska prava Valjevo – kancelarija Mreže CHRIS u Valjevu samostalno vodi postupak za utvrđivanje diskriminatorskog ponašanja u slučaju stranke Ž.R iz Valjeva. Sledi opis slučaja iz izveštaja za 2006. godinu:

Slučaj Ž. R. iz Valjeva

Stranka je kao osoba sa invaliditetom upućena od strane Republičkog zavoda za zdravstveno osiguranje – filijala Valjevo na specijalizovanu terapiju u Specijalnu Bolnicu za rehabilitaciju Ribarska Banja. Iako je Ž. R. više puta kontaktirao sa Specijanom bolnicom, stalno dobija odgovor da će ga pozvati. U međuvremenu, uput mu ističe te mora da ga obnovi. Obnovljen uput šalje u Ribarsku Banju 29.05.2006. godine, zajedno sa propratnim pismom u kome pojašnjava svoju zdravstvenu situaciju i potrebe za smeštajem s~ obzirom da se kreće u invalidskim kolicima.

Iz Specijalne bolnice ga telegramom 05.07.2006. godine, obavestavaju da se se javi na lečenje istog dana. Zbog obaveza koje ima stranka nije u mogućnosti da se javi tog dana već odlazak, u saglasnosti sa Specijalnom Bolnicom, odlaze za 22.07.2006.godine.

Dana 22.07.2006. godine, stranka stiže u Ribarsku Banju na lečenje, otvaraju mu bolesnički karton i upućuju u sobu.

Kada je došao do sobe vidi da ne može kolicima da uđe u kupatilo kao i da je to kupatilo zajedničko (muško-žensko) za više soba.

Stranka se vraća na prijemno gde ga radnica M.M. dočekuje rečima „Šta hoćeš i drugi su ga koristili“ i „ ja drugu sobu nemam hoćeš da budeš smešten ili nećeš, ja ću da smestim tu drugog čoveka.“

Na insisitraner stranke da ga smeste u odgovarajuću sobu upućuju ga u jednu zatim u drugu sobu koje takođe ne može da koristi zbog upoterbe kolica. Na kraju ga upućuju u treću sobu koja ne odgovara u potpunosti ali stranka pristaje na nju jer može da koristi wc (ali ne i kadu koja je niska i pogoduje osobama sa protezama a ne i onima u kolicima).Tada mu na prijemnom traže da doplati razliku od 700 din dnevno, pa nakon raspravke sa radnicom M.M. 419 din.Stranka odbija jer je upućena na besplatno lečenje što jasno piše u uputu.

Dolazi načelnik dr. D.I. koji insistira na doplati razlike. Potom stranci traže da vrati zdravstveni karton a kada to odbija dolazi radnik obezbeđenja koji mu istrže dokumentaciju iz ruke.

Nakon toga dolazi i direktor Specijalne Bolnice koji takođe insistira na doplati. Nakon toga mu kažu da će odgovarajuću sobu imati za 2 dana. Na pitanje stranke kako da 2 dana izdrži a da ne ide u wc razvija se prepirka koja se završava tako što u 15 h M.M. zaključava prijemno odeljenje i stranka ostaje.

Ž. R. počinje telefonom da zove medije i u susret mu izlazi novinar RTS-a Ivan Plavšić koji zove direktora Specijalne Bolnice, koga direktor pita „ko je poslao stranku **Ž.R.** da vrši provokacije?“ Kako se ništa ne dešava **Ž. R.** je oko 17 h izveo auto na sred kruga banje i upalio alarm i sirenu. Oko 18.30h vraća se M.M. i smešta stranku bez doplate u jednu sobu a nakon 2 dana ga premeštaju u drugu u kojoj ostaje 30 dana do završetka rehabilitacije.

Napomena stranke je da iako se u ovaj objekat upućuju osobe sa invaliditetom smeštajni uslovi ne da nisu prilagođeni ovim osobama nego su ispod civilizacijskog minimuma iz razloga dotrajalosti i predstavljaju opasnost za zdravlje pacijenata (npr. kada sa rupama na koje se invalidno lice može iseći) što je stranka i dokumentovala fotografijama.

Smatramo da je opisanim radnjama došlo do kršenja odredbi Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom čl 17. istog zakona, kao i čl 14 EKLJP.

Dalji tok postupka:

Advokat Odbora za ljudska prava Valjevo je podneo 30.08.2007. godine, Tužbu radi utvrđenja diskriminatorskog postupanja Opštinskom sudu u Valjevu po kojoj je postupak okončan 10.09.2009. godine, presudom kojom je odbijen tužbeni zahtev tužioca Ž.R.

Na presudu je izjavljena žalba koja u sebi sadrži i žalbu na rešenje suda kojim je isti određivao troškove na teret tužioca radi održavanja ročišta van zgrade suda u iznosima od po 2.800 dinara. Naime zgrada suda je bila nedostupna tužiocu koji koristi invalidska kolica te je sud na tužiočev zahtev odredio da se ročišta održavaju u zgradi drugog suda. Određivanjem troškova za održavanje ročišta van zgrade suda Opštinski sud Valjevo je učinio diskriminatorski akt jer da bi pristupio sudu tj. Ročištu, tužilac je morao da plati uprkos odredbi čl. 109 ZPP-a („Ročište se po pravilu održava u sudskoj zgradi....“).

Ostali učesnici u postupku bez invalidnosti ne moraju da plate za uobičajeno prisustvo na ročištu. Tužilac je na svako ročište za glavnu raspravu dolazio, a zbog nemogućnosti da uđe u zgradu suda, ostajao ispred suda. Opštinski sud je uradio jednu rampu koja je pored dobre namere neupotrebljiva i nebezbedna i ne služi svojoj svrsi i nije u skladu sa Pravilnikom o uslovima za planiranje objekata u vezi sa nesmetanim

kretanjem dece, starih hendikepiranih i invalidnih lica („Sl. glasnik RS“, br. 18/97).

Sud je svoj rigidan stav o ispunjenosti uslova za održavanje ročišta usled nedolaska tužioca ublažio, naloživši da punomoćnik tužioca pronađe adekvatan i pristupačan prostor. To je učinjeno i ljubaznošću predsednika Trgovinskog suda, omogućeno je da se u ovim prostorijama održi ročište. Međutim sud je pogrešno i nezakonito zbog ovoga „kaznio“ tužioca na plaćanje iznosa od po 2.800 dinara za održavanje ročišta.

Ostali žalbeni razlozi tiču se odluke suda da u ovom slučaju nije bilo nejednakog postupanja prema tužiocu, te s obzirom da je postupak u toku, nije uputno dalje iznošenje žalbenih navoda do donošenja drugostepene odluke.

Odbor za ljudska prava Niš – kancelarija Mreže CHRIS u Nišu

Slučaj maloletnog A.A. iz Prokuplja

Maloletnom A.A. romske nacionalnosti je, nakon donošenja prvostepene presude Okružnog suda u Prokuplju određen produžen pritvor i smešten je u sobu sa punoletnim licima. Kritičnog dana, u popodnevним časovima A.A. je osetio veliku mučninu u stomaku i zamolio je stražare za pomoć. Oni su ga izveli iz pritvorske jedinice u hodnik, uhvatili za glavu i udarili u zid o pločice i počeli da ga štiraju. A.A. je bio sav umazan krvlju od zadobijenih udaraca. Odveli su ga u drugu prostoriju i rekli mu da se umije i da o ovome ne sme nikom govoriti jer će ga u suprotnom „prebiti na mrtvo“. Pored zapomaganja A.A., nije mu pružena nikakva pomoć,

već je vraćen u pritvor sa još jednim upozorenjem na ćutanje. Epilog prebijanja je: polomljena šaka desne ruke, iščašena noga, veliki broj čvoruga na glavi, nos i usta su mu bili krvavi. Sutradan su mu u posetu došli roditelji i tek nakon njihove intervencije, A.A. je odveden u Hitnu pomoć, gde su mu stavili gips. Čuvari su tom prilikom rekli doktoru da je maloletni A.A. „pao sa kreveta“. Oštećenom nije dostavljena medicinska dokumentacija.

16.04.2009. godine, advokat Mreže CHRIS podneo krivičnu prijavu protiv stražara koje je maloletni A.A. prepoznao, i u prijavi je naglasio da su prekršeni čl. 5 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, članovi 3. i 5. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i čl.12 st.2 Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama.

Slučaj Milice Bajramović iz Niša

Odlukom Skupštine Grada Niša, ulica Južni bulevar u niškom naselju Trošarina preimenovana je u ulicu Šabana Bajramovića. Kao način da se Niš oduži velikanu romske muzike, koji je proneo slavu Niša i Srbije. Međutim, meštani ulice Južni bulevar su pokrenuli peticiju da ne dođe do menjanja imena pod izgovorom da će ih skupo koštati promena ličnih dokumenata koju bi morali da izvrše u skladu sa odlukom.

08.maja 2009. Godine, na mestu zvanom Trošarinska rampa u Nišu organizovano je prikupljanje potpisa.

G-đa Milica Bajramović supruga pokojnog Šabana Bajramovića je krenula do pijace sa komšinicom i dok su prolazile pored stola na kome je potpisivana peticija, jedan muškarac je počeo da vređa Rome i pokojnog Šabana najgorim psovka, na šta je Milica uzvratila i došlo je do fizičkog nasrtaja na Milicu Bajramović. Ubrzo su na lice mesta stigli i pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova i obavili uviđaj.

Policija je podnela prekršajne prijave protiv lica koje je vređalo g-đu Milicu Bajramović, ali i protiv nje jer je, navodno, ona izazvala incident. Kancelarija Mreže CHRIS u Nišu je odlučila da procesuirá i pruži pravnu pomoć u ovom postupku, a advokat Mreže CHRIS je podneo krivičnu prijavu zbog krivičnog dela uvrede iz čl.170 i ugrožavanja sigurnosti iz čl.138 st.1 KZ RS protiv trojice građana, a radi zaštite od diskriminacije po nacionalnoj osnovi. Takođe, advokat Mreže CHRIS preuzeo je sve potrebne radnje u pripremi odbrane u postupku koji se protiv Milice Bajramović vodi na osnovu prijave policije. Do sada su održana tri ročišta pred Opšinskim organom za prekršaje i jedno povodom krivične prijave. Postupak je u toku, pa ne možemo dati detaljnije informacije niti prejudicirati ishod.

Poražavajuće je što ni posle 7meseci od donošenja odluke Skupštine grada Niša kojom je ulica Južni bulevar preimenovala u ulicu Šabana Bajramovića, nije došlo do sprovođenja te odluke u delo. Na kućama je stari naziv ulice, a stanari izjavljuju da neće ni dozvoliti da im na kućama bude istaknuto ime pokojnog muzičara, tako da je odluka samo na papiru. Stanari su i dalje jednoglasni da bi po Šabanu Bajramoviću druga ulica u gradu mogla da nosi naziv, ali ne i njihova.

Slučaj opštine Žitorađa

Usvajanjem odluka o priznavanju prava na jednokratnu novčanu pomoć za novorođenčad i priznavanju prava na jednokratnu novčanu pomoć za zaključenje braka, predstavnici Skupštine opštine Žitorađa diskriminišu građane prema verskoj pripadnosti, polu i starosti.

Odlukom Skupštine opštine Žitorađa **br. 400-877/08.** od 18.12.2008.godine, objavljenom u Službenom listu Grada Niša **br.122 od 29.12.2008.,** pravo na novčanu pomoć od

20.000,00 dinara za novorođenčad ostvaruje se ukoliko majka neposredno brine o detetu, i ukoliko je dete kršteno u crkvi, čime je izvršena direktna i nesumnjiva diskriminacija po osnovu veroispovesti.

Odlukom Skupštine opštine Žitorađa **br. 400-878/08.** od 18.12.2008. godine, objavljenom u Službenom listu Grada Niša **br.122 od 29.12.2008.b godine,** o jednokratnoj novčanoj pomoći za zaključenje braka, pravo na iznos od 20.000,00 dinara može da ostvari mladoženja koji prvi put zaključuje brak, mlađi od 30 godina sa prebivalištem na području opštine Žitorađa, čime je izvršena direktna i nesumnjiva diskriminacija po osnovu pola i starosti.

Da ne vide ništa sporno u nevedenim odlukama, potvrđuju komentari i izjave bivšeg predsednika opštine Žitorađa i predstavnika crkve, koji su se mogli pročitati u nekim štampanim medijima povodom ovog slučaja diskriminacije.

U dnevnom listu Press od 14. Februara 2009. godine, mogla se pročitati sledeća izjava

Srboljuba Stamenkovića, starešine crkvene opštine:

Crkvena opština uputila je zahtev Skupštini Žitorađe da se prvorodenom krštenom detetu da novac. Njen starešina, otac Srboljub Stamenković, kaže da nije reč o diskriminaciji, jer su vrata crkve svima otvorena i svako u pravoslavnom hramu može da krsti dete.

„ Bolje je da se okrenu pravoslavlju, nego da se priklone nekoj sekti, jer je njih sve više. Uz to, u ovoj opštini nema drugih verskih zajednica, možda samo nekoliko izolovanih slučajeva, pa ne znam zašto se oko toga podigla prašina“ – kaže otac Srboljub.

U dnevnom listu Press od 14. Februara 2009. Godine, mogla se pročitati sledeća izjava bivšeg predsednika opštine Žitorađa Staniše Đokića:

„Oni su nam se obratili sa tim zahtevom i mi smo ga samo stavili na glasanje. Na to crkva ima pravo kao deo opštine. Da je većina bila protiv, ne bi se ni donela odluka“ – kaže za Press Staniša Đokić. Vlast su tada činili: NS (8), DSS (2), SRS (7) I GG (3). On u toj odluci ne vidi ništa sporno, i smatra da je „to pokušaj sadašnje vlasti, koja je nezakonito uzurpirala opštinu, da pljuje po protivnicima.“

A u dnevnom listu BLIC od 14. februara 2009. Godine, mogla se pročitati sledeća izjava bivšeg predsednika opštine Žitorađa Staniše Đokića:

Na optužbe da je grubo prekršio zagarantovana lična prava građana kumujući ovakvoj odluci, Staniša Đokić, bivši predsednik opštine Žitorađa, kaže da u njoj nema ništa sporno.

„Razlog za odluku da novorođena krštena deca dobiju pomoć opštine leži u tome što smo hteli da ispoštujemo zahtev crkvene opštine koja je i predložila da se prilikom krštenja svako novorođenče daruje novčano. Umesto da pare za to prebacujemo na njen račun, tražili smo od crkve da nam dostavi podatke o krštenjima na osnovu čega smo odobravali isplatu porodiljama“ – kaže Đokić, dodajući da je odluka o pomoći majkama doneta još 2005. godine, i da nijedan zahtev koji su roditelji podnosili u međuvremenu nije bio odbijen s tim što je iznos bio 100 evra u dinarskoj protivvrednosti. Što se tiče uslova da novčanu pomoć opštine dobiju i novopečeni mladenci, svrgnuti predsednik opštine kaže da je uslov da mladoženja nema više od 30 godina rezultat činjenice da u opštini ima mnogo bračnih parova koji žive nevenčano. „Zamislite kad bi svi koji se nisu venčali, a žive decenijama zajedno, sada rešili da se venčaju i od opštine traže pomoć“ – kaže Đokić, dodajući da je cilj odluke bio i da se podstakne natalitet.

Odbor za ljudska prava Negotin – kancelarija Mreže CHRIS u Negotinu

1. Slučaj selo Bučje – pravo upotrebe maternjeg jezika

Borsko selo Bučje, koje gotovo 100 odsto čine Vlasi, moglo bi da bude eliminisano sa ovogodišnje manifestacije susreta sela borske opštine (27.03.2009.), jer je delu opštinskog rukovodstva zasmetalo što je prilikom susreta KUD-a „Stol“ iz tog sela i KUD-a iz Tande program vođen na vlaškom i srpskom jeziku.

Predstavnik KUD-a „Stol“ Dragoslav Vajkić, koji je i član programskog saveta Centra za kulturu u Boru, organizatora susreta, izjavio je da je deo opštinskog rukovodstva preko tog centra zapretio izbacivanjem Bučja sa susreta sela, jer smatraju da najava na vlaškom jeziku predstavlja rumunizaciju Srbije. – Direktorica Centra za kulturu Dušica Dojčinović nam je prenela reagovanje opštinskih funkcionera Saše Mirkovića (Koalicija „Živim za Krajinu“) i Dragana Žikića (SPS), koji su procenili da smo kao organizatori namerno inscenirali incident sa dvojezičnom najavom, zbog čega su u dilemi da li da nas diskvalifikuju iz daljeg učestvovanja na ovoj manifestaciji. Dojčinovićeva nam je prenela i da je naloženo da se ovaj slučaj reši tako da ubuduće na toj manifestaciji **ne sme da se konferansa vodi pored srpskog i na maternjem jeziku Vlaha** – rekao je Vajkić i dodao da nije urodilo plodom što ih je upoznao da po Ustavu Srbije i Zakonu o nacionalnim manjinama svaka nacionalna manjina ima prava da koristi svoj maternji jezik. On kaže da je na ovaj način učinjen presedan, jer nije pomogao ni argument da se u Bučju gotovo sto odsto govori vlaški jezik, pa čak i da ima starih meštana koji ne znaju srpski. Ovaj incident je dobio tolike razmere

da su o njemu obavešteni najviši državni organi, beogradske kancelarije Saveta Evrope i OEBS-a i Nacionalni savet Vlaha. Centrala Vlaške demokratske stranke Srbije, koja je član vladajuće koalicije, oštro je reagovala povodom ovog događaja. Predsednik te stranke i predsednik Skupštine opštine Bor, Predrag Balašević ocenio je da stav Mirkovića i Žikića predstavlja diskriminaciju te nacionalne manjine, i podsetio da se sve ovo događa svega nekoliko dana pošto je usvojen Zakon o jednakosti i dva dana pošto je predsednik Srbije Boris Tadić boravio u Rumuniji u prijateljskoj poseti. On je rekao da u stavu dvojice opštinskih funkcionera postoje elementi za podnošenje krivične prijave, a tražiće se i odgovornost i sme na sadašnje direktorice Centra za kulturu.

Postupak: Nacionalni savet Vlaške nacionalne manjine podneo je krivičnu prijavu protivu dvojice opštinskih funkcionera Saše Mirkovića (Koalicija „Živim za Krajinu“) i Dragana Žikića (SPS), nema nikakvog odgovora.

2. Slučaj Rumunska/Vlaška nacionalna manjina i sveštenik Srpske pravoslavne crkve, selo Rajac opština Negotin – govor mržnje

Pripadnici rumunske/vlaške zajednice u Severoistočnoj Srbiji bivaju konstantno uznemiravani i zaplašivani od strane sveštenstva Srpske pravoslavne crkve i njihovih „civilnih“ praktičara kad god rodbina preminulih na sahrani poziva sveštenika Rumunske pravoslavne crkve. Tako je nemio događaj od subote, 22. avgusta 2009. godine, sa sahrane u rumunskom/vlaškom selu Aleksandrovac kod Negotina po kozna koji put bio u istom scenariju: sveštenik Srpske pravoslavne crkve (iz obližnjeg srpskog sela Rajac), okružen nepoznatim ljudima koji dobacuju „ ako su Rumuni, neka idu u Rumuniju...“.

Odbor za ljudska prava Negotin u okviru Mreže odbora za ljudska prava u Srbiji CHRIS, osam godina pruža adekvatnu pravnu pomoć Rumunskoj pravoslavnoj crkvi u Severoistočnoj Srbiji pred domaćim i međunarodnim institucijama i ukazuje na mačehinski odnos države Srbije prema ovoj Crkvi, svešteniku i vernicima, kao i na vrlo loš Zakon o verskim zajednicama koji je uzrok svim problemima koji nastaju.

Državni vrh Republike Srbije, iako upoznat sa ovim problemom i dalje tvrdi da nema kršenja ljudskih prava i prava manjina u ovom delu Srbije, negirajući i Rezoluciju 1632 Parlamentarne skupštine Saveta Evrope od 1. oktobra 2008. godine, kao i izveštaj njenog specijalnog izvestioca Jirgena Hermana o diskriminaciji Rumunske pravoslavne crkve u Srbiji.

Postupak: Ovakve pretnje (od 22. avgusta 2009. godine i dve od 25. novembra 2009. godine) su prijavljene negotinskoj policiji, od kojih se traži da preispita ceo slučaj i spreči dalje pretnje, policija je prosledila prijavu tužilaštvu i čeka se odgovor.

3. Slučaj Bojan Aleksandrović, sveštenik Rumunske pravoslavne crkve, selo Malajnica opština Negotin i sveštenik Srpske pravoslavne crkve, selo Salaš opština Zaječar – govor mržnje

Rade Tripić (inače i sam pripadnik rumunske/vlaške zajednice!), sveštenik Srpske pravoslavne crkve u Salašu, učestalo preti Bojanu Aleksandroviću, svešteniku Rumunske pravoslavne crkve da će jednog dana nestati i to direktno preko internet adrese i indirektno u susretu sa meštanima okolnih sela.

Postupak: Ovakve pretnje su prijavljene zaječarskoj policiji, od kojih se traži da preispita ceo slučaj i spreči dalje

ovakve pretnje, policija je prosledila odgovor negotinskoj policiji koja je usmeno odgovorila Bojanu Aleksandroviću, svešteniku Rumunske pravoslavne crkve da je Rade Tripić, sveštenik Srpske pravoslavne crkve opomenut da to više ne radi. Pretnje se nastavljaju.

PRIMERI VERSKE DISKRIMINACIJE,

brošura u izdanju Centra za razvoj civilnog društva (CRCR), str. 65

Rumunski članovi Evropskog parlamenta su maja 2009.godine, ponovo pokušali da internacionalizuju pitanje položaja rumunske manjine u istočnoj Srbiji, proglašavajući Vlahe za Rumune i optužujući Srbiju za grubo kršenje njihovih prava. Takođe, početkom maja, na poziv Asme Džahangir, specijalnog izvestioca UN o slobodi veroispovesti, u Beogradu se u sedištu misije UNDP-a razgovaralo o problemima koje RPC ima u Istočnoj Srbiji.¹

S druge strane, državni sekretar u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava Aniko Muškinja-Hajnril izjavila je za Politiku: „Očekujemo da predstavnici rumunske države ne vrše pritisak i da ne nameću vlaškoj populaciji rumunski nacionalni identitet jer bi, pored kršenja međunarodnih standarda u oblasti ljudskih i manjinskih prava, to bilo u suprotnosti sa odredbama Sporazuma između Savezne Vlade SR Jugoslavije i Vlade Rumunije o saradnji u oblasti zaštite nacionalnih manjina.“ CRCR napominje da se bilateralna komisije Srbije i Rumunije na kojoj bi trebalo da se reše sporna pitanja uopšte ne sastaje.

Prema rečima predsednika Nacionalnog saveta vlaške manjine, Vlasi predstavljaju izrazito većinsko stanovništvo u 150 sela istočne Srbije. Pored rumunskog jezika, među Vlasima se poslednjih godina širi i

---

1 Politika, 25. maj 2009. godine

uticaj RPC, čiji je dolazak na ovo područje obeležila serija sukoba između lokalnih Srba i Vlaha, ali i među samim Vlasima.

Par dana ranije je na prolećnom zasedanju Sabora SPC episkop timočki Justin zatražio da se u dnevni red uvrsti i pitanje nekanonskog delovanja RPC u njegovoj eparhiji. Naime, prema dogovoru SPC i RPC, dato je pravo Rumunskoj pravoslavnoj crkvi da deluje samo na području Banata, ali ona to pravo navodno pokušava da proširi i na teritorije gde žive Vlasi.

Treba imati u vidu da je u svojoj rezoluciji od 1. oktobra 2008. godine, o položaju nacionalnih manjina u Vojvodini i rumunske nacionalne manjine u Srbiji, Parlamentarna Skupština Saveta Evrope u vezi sa rumunskom i vlaškom manjinom istakla načelni značaj Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina. Ona se usprotivila bilo kakvom pokušaju nametanja identiteta; ohrabрила je „članove Vlaške/Rumunske nacionalne manjine u istočnoj Srbiji“ da prevaziđu svoja unutrašnja neslaganja u njihovom sopstvenom interesu; zatražila je da vlasti Srbije podrže inicijative usmerene u ovom pravcu; Parlamentarna skupština je izrazila iznenađenje zbog dominantnog uticaja SPC na pitanje (ne)priznavanja RPC i pozvala je vlasti naše države da rasterete Zakon o crkvama od primene kanonskog prava jedne crkve na druge crkve; takođe je zatražila da naše vlasti preduzmu neophodne mere da „Vlasi/Rumuni“ koji žive u istočnoj Srbiji dobiju manjinska prava koja imaju Rumuni u Vojvodini. Bivši predsednik Koštunica i aktuelni Tadić nisu ispunili obećanja koja su davali svojim rumunskim kolegama; ministri Jeremić i Šijaković izbegavaju da o ovome govore sa predstavnicima Rumunije; bilateralna komisija ne radi; javnost nije upoznata sa problemom; broj Vlaha na popisima varira od 1 500 do 102

000, što govori samo za sebe; za razliku od situacije u Vojvodini, gde pokrajinski organi finansiraju RPC, nad istočnom Srbijom nadvija se oblak para-državnog mešetarenja i oportunitizma svake vrste.

4. Slučaj Program na rumunskom jeziku na RTV Krajina, Negotin i Ranko Gajić opština Negotin – širenje rasne verske i nacionalne mržnje i netrpeljivosti, pritisak na emitera

Ranko Gajić, odbornik Socijalističke partije Srbije u Skupštini opštine Negotin do uvođenja privremenog organa, piše Republičkoj radiodifuznoj agenciji u Beogradu Predstavku (16. novembra 2009. godine) da je povređen i ugrožen njegov lični i javni interes i to sadržajem programa na rumunskom jeziku bez titlovanja na srpskom.

U Negotinskoj opštini je 2/3 rumnske/vlaške populacije.

Postupak: Republička radiodifuzna agencija u Beogradu zatražila od emitera Nalog za izjašnjenje.

5. Slučaj Program na rumunskom jeziku na RTV Krajina, Negotin i NN opština Negotin – širenje rasne verske i nacionalne mržnje i netrpeljivosti, pritisak na emitera

Negotinskoj policiji podneta anonimna prijava (11. decembra 2009. godine) da je gost u emisiji na RTV Krajina dana (14. novembra 2009. godine) izazvao nacionalnu i versku mržnju i netrpeljivost.

A da se zapravo radilo o snimku sa konferencije o nacionalnim manjina održane u Novom Sadu i obavezi države Srbije na osnovu Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina i Evropske Povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima Saveta Evrope.

Postupak: Negotinska policija zatražila od emitera elektronsku kopiju sadržaja emisije. RTV Krajina ne poseduje više taj materijal, prošao je zakonski rok koliko su morali da isti sačuvaju.

GAYTEN-LGBT

Godišnji izveštaj o diskriminaciji za 2009. godinu Gayten-LGBT, Centar za promociju prava seksualnih manjina

Događaj koji je obeležio 2009. godinu, kada su u pitanju ljudska prava i egzistencija LGBTIQ populacije, pored usvajanja Zakona o zabrani diskriminacije, jeste organizovanje Povorke ponosa tj. Belgrade pride 2009.

Gayten-LGBT je u različitim vidovima učestvovao u procesu pripreme i organizacije ovog događaja.

Rad Gaytena-LGBT je u 2009. godini najviše bio fokusiran na dokumentovanje i pružanje direktne podrške osobama nad kojima je izvršena diskriminacija ili počinjeno nasilje.

Organizacija Povorke ponosa odnosno pretnje neofašističkih grupa su se reflektovale u povećanom broju poziva kada je u pitanju rad LGBT SOS telefona. Najveći procenat poziva se odnosio na strah i uznemirenost, podsećanje na proslavu Dana ponosa LGBTIQ 2001. godine, kada su policija i ostale institucije Republike Srbije omogućile brutalno nasilje nad LGBTIQ populacijom.

Takođe veliki broj poziva se odnosio na zaštitu bezbednosti i lične sigurnosti LGBTIQ osoba, te visok stepen nepoverenja u državne institucije.

U toku 2009. godine, 47 procenata poziva na LGBT SOS telefonu je dolazio od trans osoba. Najzastupljeniji problemi

su u sferi ekonomskog i porodičnog nasilja, nemogućnost izbora kada je u pitanju zaposlenje, te konsekvantno, izbor seksualnog rada kao jedinog mogućeg izbora, problemi u promeni ličnih dokumenata (diplome o završenom školovanju, lična karta i putna isprava, bračni status). Usled vesti o ubistvu trans osobe, seksualne radnice, u januaru 2009. godine, veliki broj trans osoba je izjavio strah u vezi sa sopstvenom egzistencijom, ali i strah da se obrate institucijama, kao i nepoverenje u iste kada je u pitanju zaštita njihove lične bezbednosti.

Gayten-LGBT je dao svoj doprinos u okviru projekta Monitoringa ubistava trans osoba, organizacije Transgender Europe, koji otkriva više od 160 ubistava u poslednjih 12 meseci u raznim zemljama sveta. U saopštenju za štampu od 18. novembra 2009. godine se navodi:

Jedanaesti Međunarodni dan sećanja na transrodne osobe žrtve ubistava održan je ovog novembra u više od 120 gradova širom sveta: Od 1999. godine Međunarodni dan sećanja na transrodne osobe žrtve ubistava, kojim se obeležava sećanje na transrodne osobe žrtve ubistava, održava se svakog novembra. Dan sećanja podiže svest javnosti o zločinima iz mržnje nad trans osobama, omogućava javno iskazivanje žalosti i odavanje počasti životima onih trans osoba koje bi inače mogle biti zaboravljene. Nakon što je započeo u SAD, Međunarodni dan sećanja na transrodne osobe žrtve ubistava sada se održava u mnogim krajevima sveta. Ove godine Dan sećanja održava se 20. novembra u više od 120 gradova u 17 zemalja u Africi, Aziji, Evropi, Severnoj Americi i Okeaniji.

Nažalost, ove godine je više od 160 trans osoba dodato spisku žrtava kojih se sećamo, koje oplakujemo i odajemo im počast, obelodanjeno je na osnovu

preliminarnih rezultata novog istraživanja Transgender Europe. Istraživački tim projekta Monitoringa ubistava trans osoba dobio je podatke sistematskim nadgledanjem, prikupljanjem i analiziranjem vesti o smrti trans osoba širom sveta. Otkriveno se ukupno još 162 slučaja ubistava trans osoba od 20. novembra 2008 do 12. novembra 2009. godine. Već u prvih 10,5 meseci 2009. godine, zabeleženo je 150 ubistava trans osoba. Zna se, međutim, da je i ovako velikim brojem obuhvaćen samo mali deo stvarnih slučajeva. Istina je mnogo gora. Ovo su samo prijavljeni slučajevi koji se mogu pronaći istraživanjem na internetu. Ne postoje zvanični podaci i nemoguće je ustanoviti broj neprijavljenih slučajeva.

Slučaji su zabeleženi u svih 6 velikih svetskih regiona: Severna i Latinska Amerika, Afrika, Azija i Okeanija. Najviše je zabeleženih slučajeva u Latinskoj Americi i Severnoj Americi, najveći broj u Brazilu (41), Venecueli (22), Hondurasu (16) i SAD (13).

Ukupno 124 ubistava trans osoba zabeleženo je u 15 zemalja Latinske Amerike prošle godine. Broj zabeleženih ubistava trans osoba u Latinskoj Americi čini 75 % ukupnog broja prijavljenih ubistava trans osoba tokom prošle godine u svetu.

Najskoriji podaci preliminarnih rezultata otkrivaju takođe da je 16 ubistava trans osoba prijavljeno u 6 evropskih zemalja (Italija, Rusija, Srbija, Španija, Turska i Velika Britanija) tokom prethodnih godina dana. U Aziji, ubistva trans osoba zabeležena su u Indiji i Maleziji, u Africi u Alžiru, a u Okeaniji na Novom Zelandu.

Ukupno, preliminarni rezultati ukazuju da su ubistva trans osoba tokom prošle godine prijavljena u

26 zemalja. Ažuriranje premilarnih rezultata projekta Monitoringa ubistava trans osoba organizacije Transgender Europe (TGEU) prikazana su u formi tabela, spiska sa imenima i mapa na sajtu TGEU na engleskom, španskom i nemačkom jeziku. Verzija na engleskom jeziku može se naći na: www.tgeu.org/tdor2009english. Tamo se mogu pronaći i podaci o Međunarodnom danu sećanja na transrodne osobe žrtve ubistava kao i lista svih gradova u kojima će Dan sećanja biti obeležen.

Gayten-LGBT je takođe učestvovao na konferenciji za prava trans osoba održanoj na Malti 28. oktobra 2009. godine, u organizaciji Transgender Europe (TGEU), na kojoj je po prvi put u istoriji usvojena Deklaracija o trans pravima:

*Deklaracija Konferencije za Trans Prava
28. oktobar 2009., Malta*

Mi, učesnici evropske Konferencije za Trans Prava, težimo ka Evropi oslobođenoj od svih vrsta diskriminacije, gde se svi ljudi jednako vrednuju, bez obzira na njihov rodni identitet i rodno izražavanje. Imamo viziju Evrope u kojoj su svi ljudi u potpunosti poštovani i mogu slobodno da žive bez kršenja njihovih ljudskih prava i mešanja institucija u njihov privatni život, bez obzira na rodni identitet i rodno izražavanje, a u skladu sa Yogyakarta principima. Želimo Evropu gde zdravstveno osiguranje finansira adekvatne hormonske i hirurške procedure i gde je medicinska pomoć dostupna svim trans-osobama koje je traže; i na način na koji ih ne patalogizuje, gde se trans-osobe ne obavezuju da prođu bilo kakve faze obaveznog lečenja (kao što su sterilizacija ili operacije promene pola) ili im se postavljaju dijagnoze mentalnog poremećaja kao uslov za pravnu promenu pola i/ili imena.

*Analiza: „Rodni identitet i ljudska prava“
Komesara za ljudska prava*

Jednoglasno pozdravljamo objavljenu analizu: „Rodni identitet i ljudska prava“ koji je izdao Thomas Hammarberg, Komesar za ljudska prava pri Savetu Evrope, u julu 2009. Analiza Komesara Hamarberg-a predstavlja značajan korak napred u artikulaciji ljudskih prava i jednakosti koje bi nacionalne vlade trebalo da obezbede trans osobama. Podržavamo svih dvanaest preporuka Komesara Hamarberg-a i pozivamo svih 47 država članica Saveta Evrope da sprovedu ove preporuke u svojim državama, uključujući i implementaciju zakona/procedura koje omogućavaju promenu imena i pola bez obaveznog medicinskog tretmana, ili bilo koje dijagnoze, uključujući i jake zakone za borbu protiv diskriminacije koji uključuju rodni identitet i izražavanje roda.

- Pozivamo Komesara da izvrši uticaj na države članice Saveta da se uhvate u koštac sa svim prazninama u svom zakonodavstvu i politici u vezi sa dvanaest preporuka iz objavljene analize.*

Evropske institucije

Uočavamo važnost Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950) i direktive Evropske unije o ravnopravnosti polova, i različite presude Evropskog suda za ljudska prava i Evropskog suda pravde, pri smanjenju diskriminacije nad trans-osobama.

Pozivamo institucije pri Savetu Evrope i Evropske unije da:

- Prate sprovođenje slučaja prava i zakonodavstva o rodnoj ravnopravnosti vis-à-vis trans-osoba.*
- Osiguraju da budući zakoni o rodnoj ravnopravnosti izričito uključuju rodni identitet i rodno izražavanje.*

- *EksPLICITNO zabrane bilo koji oblik diskriminacije svih trans osoba.*
- *Jasno uključe mere koje se bave pitanjima jednakosti transrodnih osoba u okviru rodnog mejnstrima i programa finansiranja, uključujući i multi-dimenzionalni rodni identitet i rodna izražavanja u unutrašnju i spoljnu politiku.*
- *Finansiraju detaljna istraživanja i prikupljanje podataka o jednakosti trans osoba i pitanjima ljudskih prava.*
- *Konsultuju i uključe organizacije koje se zalažu za jednakost trans osoba i prava u razvoj Evropske politike za ravnopravnost polova i ljudskih prava.*

*Organizacija za Evropsku bezbednost
i saradnju (OEBS)*

Napominjemo da nas posebno zabrinjava visoka stopa ubistava i nasilja nad trans osobama širom Evrope. Često policija ne istražuje slučajeve ubistava i zločina iz mržnje nad trans osobama i nema adekvatnog krivičnog gonjenja počinitelaca. Pored toga, zločini iz mržnje vezani za trans tematiku nisu uopšte dokumentovani niti praćeni.

Dodatno, trans osobe sa imigracijskom pozadinom i trans seksualne radnice/i su posebno ugrožene/i i suočavaju se sa više oblika diskriminacije, kao i se teškoćama društvene i ekonomske isključenosti.

- *Pozivamo države učesnica OEBS-a da donesu zakone kojima zločini iz mržnje u potpunosti uključuju trans osobe.*
- *Pozivamo države učesnica OEBS-a da obezbede trans zatvorenima adekvatni zatvorski tretman i kontakt sa svojim zajednicama.*
- *Pozivamo OEBS da nadgleda i podstiče istrage ubistva trans osoba kao zločine iz mržnje.*

*Društveni partneri:
Sindikati i Organizacije Poslodavaca*

Zabrinuti smo zbog visokog stepena diskriminacije se kojom se mnoge trans osobe suočavaju u pristupu i zadržavanju zaposlenja. Ovo često dovodi do siromaštva i teških negativnih posledica po njihov život i zdravlje. Nesrazmerno veliki broj trans osoba dobija otkaz kada je njihov LGBT status postane poznat njihovim poslodavcima (na primer, pri pokretanju procesa rodne tranzicije, kada su vizuelno rodno neusaglašeni, itd.)

- Pozivamo društvene partnere da proaktivno preduzmu zajedničke inicijative sa trans i LGBT organizacijama da se smanji diskriminacija nad trans osobama i uznemiravanje na radnom mestu i da sprovedu politiku koja podržava dostojanstvo trans radnika/ca na radnom mestu.*
- Pozivamo Evropsku konfederaciju sindikata (ETUC) i njene članove da sprovedu jedanaest akcija i aktivnosti koje su navedene u Rezoluciji Izvršnog odbora ETUC-a o LGBT pravima od 2008. godine.*
  - Pozivamo organizacije poslodavaca da se pozabave pitanjem diskriminacije trans osoba u promovisanju različitosti svojim članovima i da naglase kako se postojeće zakonodavstvo ravnopravnosti odnosi na trans osobe.*

Nacionalna tela za ravnopravnost

Napominjemo značaj nacionalnih organa za ravnopravnost pri suzbijanju diskriminacije nad trans osobama kroz sprovođenje rodne ravnopravnosti i borbe protiv diskriminacije na nacionalnom nivou. Izveštaj Agencije za fundamentalna prava pokazuje da Nacionalna tela za ravnopravnost trenutno ne uključuju trans pitanja u svoj rad. Stoga pozivamo Nacionalna tela za ravnopravnost da:

- *Budu proaktivna u sprovođenju zakona protiv diskriminacije da poboljšaju jednakost trans osoba i ljudska prava;*
- *Prate sprovođenje slučaja prava i rodne ravnopravnosti zakonodavstva vis-à-vis trans osoba;*
- *Uključe trans osoba u mere rodnog mejnstirringa;*
- *Izrade uputstva o trans pravima i jednakosti;*
- *Podrže trans osobe pri slučajevima diskriminacije na sudovima i/ili odgovarajućim telima;*
- *Osiguraju da budući zakoni o rodnoj ravnopravnosti izričito uključuju rodni identitet i rodno izražavanje;*
- *Istražuju, prikupljaju i objavljuju podatake o jednakosti trans i ljudskim pravima;*
- *Konsultuju i uključuju organizacije za jednakost trans osoba i prava u razvoj nacionalne politike ravnopravnosti polova i razvoja ljudskih prava.*

Svetska zdravstvena organizacija (SZO)

Primećujemo sa ozbiljnom zabrinutošću da su trans identiteti i dalje patalogizovani i posmatrani kao mentalno zdravstveno stanje. S obzirom na snažne implikacije na trans osobe koje žive u Evropi, zahtevamo otklanjanje poremećaja rodnog identiteta sa Međunarodne klasifikacije bolesti (ICD) i Dijagnostičkog i statističkog priručnika za mentalne poremećaje (DSM).

- *Pozivamo Svetsku zdravstvenu organizaciju da zaštiti ljudska prava trans osoba kroz najnoviju reviziju ICD10 i DSM IV.*
- *Pozivamo na alternativnu ne-patologizirajuću kategoriju u MKB 11, kojom se utvrđuju kvalitet standarda za medicinske tretmane dovoljnih za podršku rodnog izražavanja trans osoba. Nijedna nacionalna ili međunarodna zdravstvena ustanova ne treba da klasifikuje transrodni identitet kao*

poremećaj mentalnog zdravlja. Ipak bi trebalo da omoguće pristup hormonskoj, hirurškoj i psihološkoj medicinskoj pomoći onim trans osobama koje takvu pomoć traže.

Konačno, tražimo od Transgender Europe (TGEU) i Evropskog segmenta Međunarodne asocijacije za lezbejke, gej, trans i interseksualne osobe (ILGA-Europe) da nastave lobiranje za punu jednakost trans osoba i prava na evropskom nivou i pozivamo TGEU, ILGA-Evropa i nacionalne trans organizacije da rade zajedno ka sprovođenju preporuka Komesara Hammarberg-a u celoj Evropi. Snažno pozivamo sve države članice Saveta Evrope da preduzmu aktivne korake u zaštiti ljudskih prava svih ljudi, eksplicitno uključujući trans osobe.

Gayten-LGBT nastavlja sa analizom i kreiranjem predloga novih zakonskih rešenja kada su u pitanju prava trans osoba, rukovodeći se Preporukama komesara za ljudska prava Saveta Evrope svim zemljama članicama:

Preporuke Komesara za ljudska prava Saveta Evrope za zemlje članice

- 1) Implementacija međunarodnih standarda za ljudska prava bez diskriminacije i eksplicitna zabrana diskriminacije na osnovu rodnog identiteta.*
- 2) Usvajanje zakona o zločinima iz mržnje, koji omogućuju specifičnu zaštitu transrodnih osoba u odnosu na zločine i incidente motivisane transfobijom.*
- 3) Razvoj brzih i transparentnih procedura u vezi sa promenom imena i pola transrodnih osoba (izvod iz matične knjige rođenih, lične karte, putne isprave, diplome i drugi slični dokumenti).*
- 4) Ukidanje sterilizacije i drugih obaveznih medicinskih zahvata kao zakonskog preduslova za prepo-*

- znavanje rodnog identiteta u zakonu, te legalnu promenu imena i pola.*
- 5) *Mogućnost pristupa tretmanima promene pola (kao što su hormonski, hirurški i psihološki), dostupnost svim trans osobama, kao i njihovo finansiranje iz državnih fondova.*
  - 6) *Ukidanje bilo kakvih ograničenja prava transrodnih osoba da ostanu u već postojećim bračnim zajednicama i nakon priznate promene pola.*
  - 7) *Priprema i implementacija politika koje sprečavaju diskriminaciju i isključivanje transrodnih osoba sa tržišta rada, edukativnih i zdravstvenih sistema.*
  - 8) *Uključivanje i konsultacija transrodnih osoba pri kreiranju i implemetaciji politike i zakonodavstva koja se odnose direktno na njih.*
  - 9) *Organizovanje edukativnih programa, treninga i kampanja podizanja svesti o postojanju diskriminacije i kršenju ljudskih prava na osnovu rodnog identiteta.*
  - 10) *Obezbediti trening zdravstvenim radnicima, uključujući psihologe, psihijatre i lekare opšte prakse, o potrebama i pravima transrodnih osoba, te upoznati sa kriterijumima punog poštovanja trans osoba.*
  - 11) *Uključiti pitanja ljudskih prava transrodnih osoba u aktivnosti nacionalnih tela i struktura u nacionalnim sistemima koje se bave jednakošću i ljudskim pravima.*
  - 12) *Razvoj istraživanja koja bi prikupila i analizirala podatke o stanju ljudskih prava transrodnih osoba, uključujući diskriminaciju i netoleranciju u vezi sa zaštitom prava na privatnost.*

Gayten-LGBT je reagovao na različita kršenja ljudskih prava i diskriminaciju ispoljenu u javnoj sferi, putem saopštenja, pružanja pravne pomoći i konsultacija.

UDRUŽENJE STUDENATA SA HENDIKEPOM

Diskriminacija prema osobama sa hendikepom u 2009. godini

Iako je Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom donet 2006. godine, mali broj osoba sa hendikepom je spreman da ovaj Zakon koristi kao sredstvo za otklanjanje diskriminišuće situacije ili da, vodeći se ovim dokumentom, ukaže na postojanje diskriminacije. U neprekidnom zalaganju i dugotrajnoj borbi protiv diskriminacije prema svim osobama koje trpe diskriminaciju, među kojima su neretko i osobe sa hendikepom, značajan doprinos čini usvajanje opšteg antidiskriminacionog zakona, odnosno Zakona o zabrani diskriminacije. Taj izuzetno značajan zakon možda će ohrabriti i osobe sa hendikepom da se uhvate u koštac sa diskriminacijom koju trpe godinama, a nije prejako reći i vekovima i osnaže se dovoljno da pokrenu i sudski postupak. Naime, prednost opšteg antidiskriminacionog zakona u odnosu na posebni koji zabranjuje diskriminaciju po osnovu invaliditeta, jeste da osim toga što zabranjuje diskriminaciju po bilo kom osnovu, pruža mogućnost da organizacija koja zastupa prava određene marginalizovane grupe može zastupati diskriminisanog ili diskriminisanu.

Kada govorimo o osobama sa hendikepom, diskriminacija je veoma izražena na svim nivoima bez razlike da li govorimo o sistemskoj, institucionalnoj, društvenoj ili individualnoj

diskriminaciji. Ono što je zabrinjavajuće jeste da često osobe sa hendikepom ne prepoznaju diskriminaciju i smatraju da je njihovo isključivanje iz društva sasvim normalna pojava. Ova situacija posebno je uočljiva u slabo razvijenim sredinama gde osobe sa hendikepom kada ostvare neko osnovno zagarantovano ljudsko pravo, kao što je zaposlenje ili obrazovanje, smatraju da im je neko zapravo „učinio uslugu“.

Ono što je Udruženje studenata sa hendikepom prepoznalo kao problem jeste i to da se osobe sa hendikepom nerado odlučuju da diskriminaciju koja se nad njima čini iznesu u javnost. Najčešće se obrate nekoj organizaciji kada su doživeli diskriminaciju, ali se na neretkoe na tome sve završava.

Dostupnost fakulteta

u pogledu dostupnosti, kako arhitektonske tako i sadržajne, prednjači Pravni fakultet, ali se ni za jedan fakultet, niti visoku školu, ne može reći da je u potpunosti dostupna. Pravni fakultet je obezbedio stepenišni lift i dostupan toalet, a ono što ga izdvaja od ostalih jeste to da postoji definisana strategija unutar fakulteta za obezbeđivanje dostupne literature studentima sa oštećenim vidom. Važno je istaći da ovaj sistem podrške ne postoji ni na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju koji školuje studente za stručnu podršku osobama sa hendikepom, a na kom se i nalazi najveći broj studenata sa hendikepom. Po pitanju arhitektonske dostupnosti, dosta je učinjeno i na Filološkom, Filozofskom i Mašinskom fakultetu.

Interesovanje fakulteta za pitanja barijera povećalo se nakon donošenja Zakona o visokom obrazovanju i antidiskriminacionih zakona, kao i od kada je Beogradski univerzitet osnovao centar za podršku studentima sa hendikepom. Pojedini fakulteti prepoznali su potrebu za dodatnom edukacijom

nastavnog osoblja o mehanizmima podrške i ne-diskriminacije prema studentima i studentkinjama sa hendikepom.

Praktični primeri diskriminacije

Studenti sa oštećenim sluhom

Osobe sa oštećenim sluhom su među najdiskriminisanim populacijom osoba sa hendikepom. Ove osobe uglavnom pohađaju specijalne škole, izolovane su i njihovo uključivanje u društvo je na izuzetno niskom nivou.

Deca koja imaju oštećen sluh, a koja imaju visok nivo podrške od strane porodice pre svega, uglavnom upisuju umetničke srednje škole (koje su u vezi sa slikarstvom i dizajnom), pa stoga i nastavljaju školovanje na umetničkim fakultetima i visokim školama. Najviše studenata sa oštećenjem sluha (oko petnaestoro), a koji su članovi Udruženja studenata sa hendikepom, studira na Beogradskoj politehnici – visokoj školi strukovnih studija i iz godine u godinu ovaj broj se povećava.

Njihova komunikacija sa okruženjem se uglavnom odvija tako što oni čitaju sa usana osobi sa kojom razgovaraju, s obzirom na to da izuzetno mali broj osoba koje nemaju oštećenje sluha poznaje jezik znakova.

Studenti Beogradske politehnike su se USH-u obratili sa molbom da im se obezbedi prevodilac znakovnog jezika koji bi im olakšao praćenje nastave. Udruženje studenata sa hendikepom je pokrenulo inicijativu za rešavanje ovog problema. Iniciran je sastanak sa nadležnima iz ove škole na kom im je ukazano na Zakon o visokom obrazovanju i Zakon o sprečavanju diskriminacije i njihovu obavezu da omoguće svim studentima jednake uslove za studiranje.

Iako rukovodstvo škole izražava jasne pozitivne stavove po pitanju prava na obrazovanje studenata sa hendikepom niko nije preuzeo odgovornost za rešavanje ove situacije.

Ostalo je nerazjašnjeno u čijoj je nadležnosti angažovanje znakovnog prevodioca.

Studenti sa oštećenim vidom

Prema podacima kojima raspolaže Udruženje studenata sa hendikepom, od ukupno evidentiranog broja studenata sa hendikepom na Beogradskom univerzitetu, kao i na beogradskim visokim školama, oko 20% su osobe sa delimično ili potpuno oštećenim vidom. Najviše studenata sa oštećenjem vida studira Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.

Problem sa kojim se susreću ovi studenti i zbog kog su se obratili Udruženju studenata sa hendikepom jeste nepostojanje literature i drugih sredstava za učenje u njima dostupnom obliku. Nekoliko studenata sa Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju i to sa smera Specijalna edukacija i rehabilitacija osoba sa oštećenjem vida, u obraćanju za podršku izjavilo je da za svaki udžbenik plaća neku osobu da pročita i snimi određeni udžbenik kako bi osoba sa oštećenim vidom mogla da preslušava udžbenik i na taj način savlada predviđeno gradivo. Cena koja je paušalno utvrđena kreće se i do 40€ po pročitanoj udžbeniku. Grubo rečeno, ovi studenti su primorani da tokom studija budu izloženi mnogo većim finansijskim troškovima, što može izgledati da plaćaju zbog postojanja hendikepa.

Zdravstvena zaštita studenata sa hendikepom

Studenti sa hendikepom koji nemaju prebivalište na teritoriji grada, a studiraju na Beogradskom univerzitetu, tokom studija su smešteni u Studentski dom „Mika Mitrović“ na Voždovcu. U tom domu tokom studiranja žive isključivo

studenti sa hendikepom. Hendikep je i primarni kriterijum za dobijanje mesta u ovom domu (zatim sledi uspeh tokom studiranja). Da bi se utvrdilo da li neki student poseduje neku vrstu hendikepa, osniva se lekarska komisija koju čine lekari Studentske poliklinike.

Kada su u pitanju deca i mladi sa hendikepom, dešava se da usled toga što imaju neku vrstu hendikepa, kasnije upišu osnovnu ili srednju školu, pa samim tim i fakultet. Takođe, često i studiraju duže od svoje dvadesetšeste godine starosti. Studentska poliklinika pruža zdravstvene usluge samo studentima koji imaju manje od dvadesetšest godina. Paradoksalno je to što studenti sa hendikepom stariji od tog uzrasta ne mogu da se leče u Poliklinici, dok im je prilikom određivanja smeštaja u Studentski dom potrebna zdravstvena dokumentacija izdata isključivo od strane lekarske komisije Studentske poliklinike. Udruženje studenata sa hendikepom je na razgovoru sa nadležnima iz Studentske poliklinike zahtevalo da se studentima sa hendikepom, koji su smešteni u domu „Mika Mitrović“, omogući lečenje u toj zdravstvenoj ustanovi. Dobijen je negativan odgovor, tako da studenti sa hendikepom stariji od dvadesetšest godina moraju da zatraže lekarsku podršku od lekara u gradovima u kojima imaju stalno prebivalište. Takav način onemogućava redovnu i adekvatnu zdravstvenu zaštitu studenata sa hendikepom.

INICIJATIVA ZA INKLUZIJU VELIKIMALI

Godišnji izveštaj o diskriminaciji dece sa smetnjama u razvoju u Srbiji u 2009. godini

Najvažniji događaji koji obeležavaju 2009. godinu, kada govorimo o zaštiti prava dece sa smetnjama u razvoju, su svakako usvajanje novog Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, ratifikacija Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom i usvajanje Zakona o zabrani diskriminacije.

Obrazovanje

Zakon o zabrani diskriminacije¹, Član 19: *Svako ima pravo na predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje i stručno osposobljavanje pod jednakim uslovima, u skladu sa zakonom. Zabrano je licu ili grupi lica na osnovu njihovog ličnog svojstva, neopravdano otežati ili onemogućiti upis u vaspitno-obrazovnu ustanovu, ili isključiti ih iz ovih ustanova, otežati ili uskratiti mogućnost praćenja nastave i učešća u drugim vaspitnim, odnosno obrazovnim aktivnostima, neopravdano razvrstavati učenike po ličnom svojstvu, zlostavljati ih i na drugi način neopravdano praviti razliku i nejednako postupati prema njima.*

1 Zakon o zabrani diskriminacije, Član 19. Obrazovanje („Sl. glasnik RS“, br. 22/2009)

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja je usvojen 31. avgusta 2009. godine, i donosi niz novina u sistem obrazovanja u Srbiji. Da je izmena zakona bila neophodna pokazuju nam brojni podaci dobijeni istraživanjima, a ovde ćemo navesti samo neke kojima se i Ministarstvo prosvete služilo u obrazloženju potrebe za donošenjem novog zakona. Ustav Republike Srbije propisuje da „Svako ima pravo na obrazovanje. Osnovno obrazovanje je obavezno i besplatno, a srednje obrazovanje je besplatno“.²

Međutim, podaci iz nekoliko istraživanja, kao i podaci sa popisa stanovništva iz 2002. godine, su pokazali:

- od ukupnog broja siromašnih u Srbiji 72% su osobe koje nemaju završenu osnovnu školu ili imaju samo završenu osnovnu školu;
- 21,9% stanovništva starijeg od 15 godina nije završilo osnovnu školu, a 23,9% stanovništva starijeg od 15 godina ima završeno samo osnovno obrazovanje – što čini ukupno 45,8% stanovništva u Srbiji;
- Prema kriterijumima EU, 40–50% učenika i učenica u Srbiji bi bilo ocenjeno kao funkcionalno nepismeno;
- Samo 21 – 37% romske dece završi osnovnu školu, procenjuje se da 68% njih napusti osnovnu školu između prvog i osmog razreda, a istraživanja ukazuju i da je visok procenat romske dece u segregisanim odeljenjima ili specijalnim ustanovama koja ne pružaju adekvatno obrazovanje za kasnije adekvatno zapošljavanje;
- Samo 40% dece uzrasta od 3 do 5 godina je obuhvaćeno predškolskim obrazovanjem. Najmanji je obuhvat

---

2 Ustav Republike Srbije, član 71. stavovi 1 i 2. (Sl.glasnik RS br. 83/06)

dece sa smetnjama u razvoju, romske dece i dece iz siromašnih i seoskih područja;

- Oko 76,42% dece uzrasta od 15 do 18 godina je obuhvaćeno srednjom školom, i
- 44,2% žena na selu nema potpunu osnovnu školu.

Podaci koje smo predstavili ovde su vrlo loši, a ako na njih dodamo još i činjenicu da za decu sa smetnjama u razvoju nemamo adekvatne podatke, da se samo procenjuje koliko uopšte ima dece sa smetnjama u razvoju u Srbiji, a da su procene da je oko 85%³ njih van bilo kakvog obrazovnog sistema – dolazimo do zaista poražavajuće slike ostvarivanja prava na obrazovanje dece sa smetnjama u razvoju.

Novi zakon garantuje jednako pravo na obrazovanje i dostupnost obrazovanja i vaspitanja bez diskriminacije i izdvajanja dece, učenika/ca i odraslih iz marginalizovanih i osetljivih društvenih grupa, kao i dece sa smetnjama u razvoju. Pripremni predškolski program se produžava sa šest na devet meseci, uvodi se pravo deteta na dodatnu obrazovnu podršku na svim nivoima obrazovanja (što je vrlo značajno za ostvarivanje prava na obrazovanje dece sa smetnjama u razvoju, kao i druge dece kojima je dodatna podrška neophodna), uvedeno je besplatno srednjoškolsko obrazovanje vanrednih učenika/ca, a takođe je propisano i pravo na sticanje jezičkih preduslova za sticanje obrazovanja.

Značajne promene su se desile kod postupka upisa deteta u školu, tako da je ukinuta upisna politika koja diskriminiše pojedine kategorije dece i ne omogućava afirmativnu akciju gde je neophodno. Po novim zakonskim rešenjima⁴

3 Prema UNICEF istraživanju iz 2001. godine, a neki kasniji podaci Centra za prava deteta govore o 60–65% dece sa smetnjama u razvoju van obrazovnog sistema

4 Član 98. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (Sl.glasnik RS, br. 72/2009)

– škola je dužna da upiše svako dete sa područja škole, ispitivanje dece sa motoričkim i čulnim smetnjama vrši se uz primenu oblika ispitivanja na koji dete može optimalno da odgovori, prilikom ispitivanja deteta upisanog u školu može da se utvrdi potreba za donošenjem individualnog obrazovnog plana ili dodatna podrška za obrazovanje. Dodatnu podršku za obrazovanje, ukoliko zahteva finansijska sredstva, utvrđuje interesorna komisija Ministarstva prosvete, zdravlja i rada i socijalne politike. U momentu pisanja ovog izveštaja interesorna komisija još uvek nije bila oformljena, ali se radi na pisanju i donošenju pravilnika i propratnih akata predviđenih ovim zakonom. Ono što je posebno važno je da od 21. decembra 2009. godine roditelji više nisu obavezni da upišu dete u školu koju odredi Komisija za razvrstavanje dece sa smetnjama u razvoju, kao i da se traži saglasnost roditelja za upise dece u škole za obrazovanje dece sa smetnjama u razvoju. Takođe, novina je i uvođenje pedagoškog asistenta/kinje – osobe koja pruža pomoć i dodatnu podršku deci i učenicima/cama u skladu sa njihovim potrebama, kao i nastavnom i vaspitačkom osoblju u cilju unapređivanja rada sa decom kojima je potrebna dodatna obrazovna podrška, kao i personalnog asistenta/kinje – osobe koja prati i pomaže detetu sa smetnjama u razvoju. Iako je još prerano da pišemo o efektima novog Zakona, smatramo da su ovakva rešenja neophodan preduslov za povećanje dostupnost obrazovanja svima i da će se njima omogućiti veća uključenost dece sa smetnjama u razvoju u obrazovni sistem i otkloniti dosadašnje barijere.

Pre nego što na primerima iz prakse Inicijative za inkluziju VelikiMali pokažemo sa kakvim se sve teškoćama susreću deca sa smetnjama u razvoju i njihove porodice prilikom ostvarivanja prava na obrazovanje, smatramo da je važno da još jednom naglasimo šta je to **inkluzivno obrazovanje**. U prošlogodišnjem izveštaju o diskriminaciji dece sa smetnjama

u razvoju smo već napomenuli da se u poslednje vreme termin „inkluzija“ u Srbiji koristi mnogo, u najrazličitijim kontekstima.

Reč inkluzija znači „uključivanje“ i koristi se, u širem smislu, da označi procese demokratizacije društva i prepoznavanje grupa koje su marginalizovane i kojima je potrebna društvena podrška da bi se „uključile“ u život zajednice. U užem smislu, ovaj termin se odnosi na promene u obrazovanju, a u upotrebu je ušao sa pojavom koncepta „kvalitetnog obrazovanja za sve“⁵. Inkluzivno obrazovanje se odnosi na mogućnost škole da obezbedi kvalitetno obrazovanje svoj deci, bez obzira na njihove različitosti. Inkluzivni pokret je nastao u svetu još sredinom prošlog veka, posle donošenja Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima 1948. godine, koja predstavlja prvi međunarodni dokument u kojem je garantovano pravo na obrazovanje. Inkluzivni pokret se širio u svetu, a pravu ekspanziju je dostigao donošenjem Konvencije o pravima deteta 1989. godine, kao i usvajanjem niza međunarodnih dokumenata koji se odnose na inkluzivno obrazovanje.⁶

Inkluzija se definiše kao proces prepoznavanja i odgovaranja na različite potrebe učenika/ca kroz povećavanje učešća u učenju, kulturnom životu i životu zajednice, kao i kroz smanjivanje isključivanja u/iz obrazovanja. Ovaj proces obuhvata promene i usaglašavanje sadržaja, pristupa,

---

5 http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=47044&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

6 Svetska deklaracija o obrazovanju za sve (Jomtien Declaration) iz 1990. godine, Standardna pravila UN o ujednačavanju mogućnosti za osobe sa invaliditetom, Pravilo br.6 iz 1993. godine, Deklaracija iz Salamanke sa Akcionim planom za posebne potrebe u obrazovanju iz 1994. godine, Svetski obrazovni forum sa Akcionim planom, Dakar iz 2000. godine i mnogi drugi dokumenti. Više o tome u publikaciji – Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All, http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=49457&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

struktura i strategija u obrazovanju, podrazumevajući da sva deca školskog uzrasta treba da idu u redovnu školu, kao i da je odgovornost regularnog obrazovnog sistema da obrazuje svu decu.⁷ Škola treba da bude otvorena za sve učenike/ce, uz poseban fokus na decu sa smetnjama u razvoju i decu iz marginalizovanih grupa, sva deca treba da budu deo školske zajednice bez obzira na njihove snage i/ili slabosti u pojedinim oblastima, prava svakog deteta moraju da budu uvažena i poštovana, a na državama je da obezbede jednake uslove za svu decu da se obrazuju.

Model inkluzivnog obrazovanja donosi višestruku dobit svakoj zajednici, omogućuje prisustvo, učešće i postignuća svakog člana/ce, njime se uklanjaju barijere i smanjuje diskriminacija.

Primeri iz prakse:

Devojčica S.T.

Devojčica S.T. je iz malog mesta u Srbiji, ima devet godina, dva puta joj je odlagan upis u prvi razred osnovne škole. Ove godine je po rešenju Komisije za razvrstavanje dece sa smetnjama u razvoju upućena u specijalnu školu. Roditelji su se na to rešenje žalili, ali je drugostepena komisija potvrdila odluku prvostepene. Ovo rešenje je doneto krajem oktobra iako školska godina počinje u septembru, tako da je S.T. bila van bilo kakvog obrazovanja dok je čekala rešenje po žalbi. Organizaciji VelikiMali su se obratili kada su već podneli žalbu jer su tek tada saznali za postojanje besplatne pravne pomoći za decu sa smetnjama u razvoju i njihove porodice. U međuvremenu, devojčica je upisana u specijalnu školu, jer su roditelji bili u obavezi da postupe u skladu sa rešenjem

---

7 Ibid.

komisije. Roditelji se ne mire se sa trenutnim stanjem, svesni da je povređeno pravo na kvalitetno obrazovanje njihove ćerke, kao i da nije postupljeno u skladu sa principom najboljeg interesa deteta. Roditelji su se pisanim putem obratili Ministarstvu prosvete i podneli pritužbu Zaštitniku građana. U momentu pisanja ovog izveštaja situacija još uvek nije rešena, iz Ministarstva nije stigao odgovor.

Dečak J.A.

Roditelji J.A. iz prigradske beogradske opštine su nam se obratili kada su dobili rešenje Komisije za razvrstavanje dece sa smetnjama u razvoju kojim je njihov sin upućen u razvojnu vrtićku grupu. Bili su iznenađeni, jer su dete odveli na komisiju zbog ostvarivanja prava na tuđu negu i pomoć. Roditelji su informisani o pravima koje njihov sin ima i pojašnjeno im je da dodatak za tuđu negu i pomoć ne bi smeo da bude u bilo kakvoj vezi sa ostvarivanjem prava na obrazovanje njihovog deteta. Roditelji su podneli žalbu na prvostepeno rešenje. Ono što predstavlja kuriozitet ove priče, i to u negativnom smislu, je da je roditelje nedugo pošto su podneli žalbu pozvao neko telefonom iz Gradskog sekretarijata za obrazovanje i ubedio ih da odustanu od žalbe uz obrazloženje da dete mogu u martu ponovo da vode na kategorizaciju, da to još uvek ništa ne znači za dalje obrazovanje njihovog sina i da trenutno nema potrebe za žalbom. Nažalost, roditelji su pristali da odustanu od žalbe, dete je upisano u razvojnu vrtićku grupu, ali su nam se ubrzo posle upisa javili zbog problema sa kojima su se suočili u vrtiću.

Dečak M.R.

Majka dečaka M.R. iz gradića u blizini Beograda nam se obratila posle rekategorizacije na koju je vodila sina jer je htela da ostvari pravo na dodatak za tuđu negu i pomoć. Inače, M.R. je učenik isturenog odeljenja lokalne škole koja ima

ukupno 14 učenika/ca i u kojoj je on jedini učenik sa smetnjama u razvoju. Ono što je majku nateralo da potraži pomoć je činjenica da su prema njoj bili vrlo grubo na komisiji, da joj je jedna članica komisije rekla da će joj isključiti sina iz škole jer „*ga u školi više ne žele, nije više poželjan u toj sredini*“, kao i da su oni (Komisija) dve godine ranije bili jako dobri prema njoj kada su uputili dete u redovnu školu, ali da to više nije slučaj. Majka je bila prilično zbunjena, tvrdi da nika-da nije imala bila kakav problem u školi, kao i da dečak ima odličan uspeh u dosadašnjem školovanju (trenutno pohađa IV razred). U rešenju Komisije navodi se da se dečak upućuje na adekvatnu ustanovu socijalne zaštite što može da znači da Komisija predlaže potpuno isključivanje iz obrazovnog procesa. Roditelji su podneli žalbu na prvostepeno rešenje i priložili fotokopije đачke knjižice iz kojih se vidi uspeh M.R. I u ovom slučaju je majku neka osoba iz opštinskog Odeljenja za društvene delatnosti pozvala telefonom da pita zašto se žali, ko joj je pisao žalbu, govorila da sve komisije rade na isti način i da neće poništiti prethodno rešenje. Međutim, majka nije htela da odustane od žalbe. U vreme pisanja ovog izveštaja još uvek nije stiglo drugostepeno rešenje, a dečak pohađa redovnu nastavu.

Dečak V.D.

V.D. iz Beograda ima izražene zdravstvene i razvojne teškoće. Majka nam se obratila jer ni jedan razvojni vrtić u Beogradu neće da primi dečaka. Obrazloženja koja dobija su različita – popunjena vrtićka grupa ili nemogućnost da se pored ostale dece brinu i o V.D. zbog zdravstvenih teškoća koje ima. Pokušali su sa uključivanjem dečaka u vrtić u Novom Sadu, ali su brzo odustali jer je to podrazumevalo odvojen život od porodice. Na nekoliko mesta u Beogradu nisu hteli ni da im daju formulare za zvaničnu prijavu za vrtić. Jedini vrtić koji je hteo da upiše dete nalazi se u susednom gradu, ali je

porodica odustala od toga zbog uzrasta deteta i putovanja. V.D. još uvek nije uključen u vrtić, ali će roditelji i ove godine pokušati da ga upišu. Majku je informisana o pravima po pitanju upisa u vrtić i kasnijeg obrazovanja njihovog deteta.

Dečak I.

Dečak I. je uključen u vrtić u Vršcu, ali porodica je suočena sa problemima. Zbog teškoća koje dečak ima u komunikaciji, vaspitačice i stručna saradnica zahtevaju da majka bude sve vreme u vrtiću sa dečakom. Majka smatra da I. ima zbog njenog stalnog prisustva probleme u prilagođavanju, ne želi da se odvaja od nje i stalno traži da ona bude u njegovoj neposrednoj blizini. Takođe, vaspitačice joj se uopšte ne obraćaju i ne pokušavaju da ni bilo koji način da dečaka uključe u aktivnosti sa drugom decom. Zbog takve situacije, porodica smatra da je njegov boravak u vrtiću bez ikakvog smisla i periodično ga uopšte ni ne vode u vrtić. Trenutno je u izradi svrsishodniji plan podrške detetu pri boravku u vrtiću.

Dečak O.

Dečak je dve godine pohađao Dnevni boravak specijalne škole u Novom Sadu jer u mestu stanovanja predškolska ustanova nije htela da ga uključi zbog teškoća u komunikaciji koje dečak ima. Ove školske godine je uključen u redovan vrtić u svom mestu stanovanja na dva sata dnevno. Iako su roditelji smatrali da on treba da pohađa vrtićku grupu puno vreme (četiri sata), stručna saradnica u vrtiću se protivila i procenila da „*još uvek nije vreme za to*“. Roditelji su izrazili veliku zabrinutost u vezi uključivanja sina u redovno osnovno obrazovanje jer im svi stručnjaci/kinje iz njihovog grada savetuju specijano obrazovanje, a brine ih i činjenica da njihov sin ove godine puni osam godina. Nakon usmenog zahteva roditelja, dečak je do kraja godine bio uključen puno vreme u vrtićku grupu. Na kraju su prihvatili mišljenje stručnjaka/

kinja i upisali O. u specijalnu školu. Majka nam je rekla da nemaju više snage da se bore za ostvarivanje dečakovih prava na obrazovanje u redovnom obrazovnom sistemu.

Dečak Ž.C.

Ž.C. iz malog vojvođanskog mesta je 2007. godine razvrstan u kategoriju lake mentalne ometenosti i posle neuspele žalbe na rešenje komisije upućen u specijalnu školu u susednom mestu. Majka je uspevala da ga vodi svaki dan i da ga čeka da završi časove, ali joj je sada usled izmenjenih porodičnih prilika, to neizvodljivo jer mora sa sobom da povede još dvoje dece koje nema ko da čuva. Majka je u lokalnoj redovnoj školi pokrenula proces prebacivanja dečaka iz specijalne u redovnu školu, jer bi tako pohađao nastavu u mestu gde i živi. Takođe, majka se još obratila i Školskoj upravi Novog Sada i Pokrajinskom ombudsmanu. Nakon intervencije Školske uprave i dopisa Pokrajinskog ombudsmana Ž.C. je primljen u redovnu školu.

Zdravstvo

Dve porodice koje su korisnici IZI VelikiMali suočene su sa identičnim problemom, pa smatramo da je važno da iznesemo njihove slučajeve, bez obzira na činjenicu da ne možemo da im pomognemo dokle god je postojeća zakonska regulativa na snazi. Naime, Ž.R. (23) i M.Š. (10) imaju epilepsiju i lekarski konzilijum VMA im je obojici svojevremeno prepisao istu terapiju. Kako se ovi lekovi ne proizvode u Srbiji, oni su nabavljeni u inostranstvu, roditelji su ih plaćali, ali su im troškovi bili refundirani. Od kraja 2008. godine ovi lekovi se više ne nalaze na Listi lekova tako da Republički Fond za zdravstveno osiguranje više ne refundira troškove. Roditeljima su preporučeni neki lekovi koji su zamena, ali ni Ž.R. ni

M.Š. ti lekovi – po mišljenju roditelja – ne pomažu dovoljno, odnosno i jedna i druga porodica smatraju da su lekovi koje su ranije koristili davali mnogo više efekta. Roditelji su sada u poziciji da nabavljaju lekove i dalje iz inostranstva, ali im to prouzrokuje velike finansijske probleme koje nisu u mogućnosti da reše. Poseban problem ima majka Ž.R. koja je samohrana i nedavno penzionisana jer je obolela od raka, tako da joj je potreban novac i za sopstveno lečenje. Obe porodice su informisane o mogućnosti podnošenja žalbe, pa kasnije i tužbe sudu, ali i o važećoj zakonskoj regulativi i nemogućnosti promene odluke Fonda jer su njihova rešenja, koliko god nepravedna prema porodicama, doneta u skladu sa važećim zakonima.

Institucionalni smeštaj dece i odraslih sa invaliditetom

Deca sa smetnjama u razvoju i njihove porodice se suočavaju sa diskriminacijom već na samom rođenju deteta, odnosno u porodilištu. Ako kod deteta konstatuju neki vidljivi invaliditet, zdravstveni radnici/ce dete proglašavaju za neželjeno, „savetuju“ majku da se ne vezuje za dete, ne obezbeđuju adekvatne i potpune informacije niti podršku majci, i odmah „savetuju“ roditelje da dete stave u dom, tj. ustanovu socijalne zaštite. Na taj način, potpuno umanjuju vrednost jednog života i na posredan način oduzimaju roditeljima pravo na samostalnu odluku. Dom za decu ometenu u razvoju „Kolevka“ u Subotici navodi da je 71% dece koja tamo borave došlo direktno iz zdravstvene ustanove. U „Zvečanskoj“ ne postoji direktan podatak već se navodi ukupan broj dece u domovima koji su organizaciono u sklopu „Zvečanske“ (jedna od organizacionih jedinica

je „Smeštaj dece sa smetnjama u razvoju“). Posmatrano u odnosu na ukupan broj, za 36% dece se navodi da su u ustanovu došli iz zdravstvene ustanove. Ako se, međutim, taj broj pogleda u odnosu na decu predškolskog uzrasta (jer su deca tog uzrasta pretežno smeštena u stacionar, a u manjoj meri i u drugim objektima), onda je taj procenat oko 80%⁸.

Primer iz prakse

Porodica koja je tokom 2009. godine svoju petomesečnu bebu sa Daun sindromom smestila u dom za dugotrajan smeštaj nakon rešenja i preporuke stručnjaka u porodilištu, ali i jakog pritiska koji je majka nakon takve preporuke trpela od lekara, okoline i supruga. Porodica ima još dvoje starije dece. Specijalista je u svom nalazu napisao:

- Dečak može da ima štetan uticaj na dalji razvoj sestara;
- Dečak nikada neće moći da prepozna članove svoje porodice;
- Preporučujem da dečak bude odvojen od svoje porodice, jer će imati negativan uticaj na čitavu porodicu i njegovo prisustvo će prouzrokovati traume i dugoročnu štetu.

Preovlađujući stav zaposlenih u porodilištima u Srbiji je da je za decu sa smetnjama u razvoju „*institucionalizacija najbolja mera zaštite*“ u čiji prilog govori i sledeći navod: „Opšti i dominantni utisak nakon obavljenih svih razgovora sa profesionalcima je da se radi o problemu na koji se do sada niko

---

8 Podaci preuzeti iz Uloga zdravstvnog sistema u pružanju podrške detetu u riziku od institucionalizacije i njegovoj porodici, Centar za prava deteta, 2009. godina; u okviru projekta „Deci je mesto u porodici“, Transformacija rezidencijalnih ustanova za decu i razvijanje održivih alternativa, UNICEF i Ministarstvo rada i socijalne politike

nije fokusirao. Nijedna od osoba sa kojom se razgovaralo u institucijama nije negirala da postoji problem smeštaja novorođene dece sa smetnjama direktno iz porodilišta i specijalizovanih medicinskih ustanova u institucije socijalne zaštite, **ali je najveći broj njih govorio o tome da rađanje dece sa potencijalnim smetnjama u razvoju nije masovna pojava.** Ta teza o „malom broju“ uzima se kao najčešće objašnjenje zašto nešto nije urađeno i zašto su neke mere koje se preduzimaju više arbitrarne nego stručno dokumentovane⁹.“ Ovakva konstatacija navodi na zaključak da životi dece sa smetnjama u razvoju nisu jednako vrednovani, da se njihovi potencijali ne sagledavaju, njihove potrebe ne uvažavaju, a ljudska prava im se potpuno negiraju.

Kršenje prava dece sa smetnjama u razvoju, koja su na institucionalnom smeštaju u Srbiji se veoma često negira ili umanje. Međutim, Komitet protiv torture je na 41. zasedanju doneo zaključne preporuke povodom izveštaja Republike Srbije i alternativnih izveštaja, u kojim se između ostalog navodi: Komitet beleži saznanje Države da se u nekim ustanovama pruža loš i neadekvatan tretman i izražava zabrinutost zbog izveštaja o tretmanu dece i odraslih osoba sa mentalnim ili fizičkim teškoćama, naročito kada je reč o prisilnom zatvaranju i dugotrajnom sputavanju koje se koristi u institucijama koje se može okarakterisati kao okrutan, nečovečan i ponižavajući tretman ili kazna u ustanovama socijalne zaštite za osobe sa smetnjama u mentalnom razvoju i psihijatrijskim bolnicama. Komitet izražava zabrinutost zbog toga što nije pokrenuta ni jedna istraga povodom tretmana osoba s invaliditetom u ustanovama koji se može okarakterisati kao tortura

---

9 Podaci preuzeti iz Uloga zdravstvnog sistema u pružanju podrške detetu u riziku od institucionalizacije i njegovoj porodici, Centar za prava deteta, 2009. godina; u okviru projekta „Deci je mesto u porodici“, Transformacija rezidencijalnih ustanova za decu i razvijanje održivih alternativa, UNICEF i Ministarstvo rada i socijalne politike

ili postupanje koje je nečovečno i ponižavajuće. (član. 2, 12, 13 i 16). Zemlja potpisnica treba da:

- a) Pokrene socijalnu reformu i alternativni sistem podrške u zajednici paralelno sa tekućim procesom deinstitutionalizacije osoba s invaliditetom, i da ojača profesionalnu obuku u okviru ustanova socijalne zaštite za osobe sa smetnjama u mentalnom razvoju i u okviru psihijatrijskih bolnica; i
- b) Istraži navode o torturi i drugim postupcima koji su okrutni, nečovečni ili ponižavajući nad osobama sa invaliditetom u institucijama¹⁰.

Helsinški odbor za ljudska prava objavio je u septembru 2009. godine, dva važna izveštaja: Ljudi na margini (3) – Izveštaj o stanju u socijalnim ustanovama za smeštaj dece i omladine bez roditeljskog staranja i dece i omladine sa poremećajima u ponašanju i Ljudi na margini (4) – Izveštaj o stanju u socijalnim ustanovama za smeštaj dece i omladine ometene u mentalnom razvoju, odnosno za odrasle ometene u mentalnom razvoju i duševno obolela lica.

Važni nalazi i preporuke dati u izveštaju

Prelazak na vaninstitucionalni model zaštite zahteva ozbiljne pripreme i reorganizaciju kompletnog društva, i zato se ne može sprovesti bez visokog stepena jedinstva i saradnje svih institucija sistema. Pošto Srbiji nedostaje taj ključni element, reforma socijalne zaštite se odvija sporije nego što bi trebalo. Stručni tim Helsinškog odbora je obišao dve najveće ustanove za smeštaj dece i omladine stepena umerene, teže i teške mentalne ometenosti – u Sremčici i Veterniku, najveću ustanovu za smeštaj odraslih lica stepena teže i teške

---

10 Komitet protiv torture, 41. zasedanje, 03–21. novembra 2008. godine, Zaključen preporuke (16. Tortura i invaliditet)

mentalne ometenosti i duševno obolelih lica – Zavod „Male pčelice“ u Kragujevcu, i Dom za smeštaj odraslih lica stepena umerene i teže mentalne ometenosti u Tutinu. Posete su realizovane u periodu maj-jun 2009. godine, a rezultati su, kao i u prethodnim izveštajima, dati u obliku studije svake pojedinačne ustanove i to kroz sledeće aspekte: uslovi smeštaja, osoblje, sadržaji i organizacija rada sa korisnicima, kontakti sa porodicom i zajednicom, i garancije prava i sloboda korisnika. Što se tiče uslova smeštaja, izuzev Doma u Tutinu ostale tri socijalne ustanove zauzimaju veliku površinu na kojoj se nalazi više objekata. Izgled objekata i organizacija smeštaja u znatnoj meri podsećaju na specijalne psihijatrijske bolnice: udaljeni su od gradskog jezgra, paviljonskog su tipa, sa dugačkim hodnicima i višekrevetnim sobama. U sve četiri ustanove su uložena određena sredstva u renoviranje prostora i opreme, ali nedovoljno da se uslovi smeštaja svih korisnika podignu na zadovoljavajući nivo. Upadljivo je da su za „bolja vremena“ svuda ostavljeni objekti u kojima su smešteni korisnici sa najtežim smetnjama u mentalnom funkcionisanju. Očigledno je da uslovi smeštaja ovih korisnika odražavaju odnos koji prema njima imaju, kako profesionalci, tako i društvo u celini. Od njih se ništa ne očekuje i za njih se ništa ne planira. Ukupni uslovi života osoba sa težim i teškim smetnjama, ozbiljno narušavaju ljudsko dostojanstvo. Imajući u vidu strukturu i enormno veliki broj korisnika, dodatni problem predstavlja i nedovoljna obučenost osoblja. Naime, osnovni obrazovni profil zaposlenih je takav da najčešće ne pruža znanja i veštine potrebne za kvalitetan rad sa osobama kao što su štićenici ovih ustanova, pa je svuda prisutna potreba stručnog usavršavanja zaposlenih koje bi doprinelo povećanju njihovih profesionalnih kompetencija. Planiranje aktivnosti za svakog konkretnog korisnika vrši se na osnovu procene stepena mentalne ometenosti, a ne na osnovu procene potreba koje korisnik ima i razmatranja vidova podrške potrebnih za ostvarenje tih potreba. Zbog

toga, najveći broj njih ostaje uskraćen za osnovna ljudska zadovoljstva, za uspostavljanje životnih navika i sticanje bazičnog životnog iskustva. Najvećem broju osoba sa mentalnim poremećajima nisu dostupni ni obrazovanje, ni zapošljavanje. Ukoliko se ne osmisle programi za njihovo osposobljavanje (u ustanovama ili van njih), oni će ostati doživotni zatočeniци institucionalnog načina zaštite, jer neće biti osamostaljeni ni u elementarnom smislu. Budući da ih društvo u najvećoj meri diskriminiše i stigmatizuje, osobe sa mentalnim smetnjama imaju najlošiju komunikaciju i najmanje kontakata sa spoljnim okruženjem. Treba pomenuti da korisnike veoma retko obilaze i porodice, kao i centri za socijalni rad. Međutim, kontakti koje bližnji održavaju sa svojim srodnicima koji su smešteni u ustanovama nisu pokazatelj samo njihovih pojedinačnih odnosa. Odnos države prema osobama sa mentalnim teškoćama prenosi se i na privatne relacije. Država je oformila glomazne ustanove udaljene od većih urbanih centara i, uopšte, od mesta stanovanja korisnika, praktično ih izolujući, zbog čega je srodnicima veoma teško i materijalno i vremenski da sa njima ostanu u kontinuiranom kontaktu. Takođe, država nije prepoznala potrebu za programima koji bi porodicama mentalno ometenih osoba pružili podršku za uspostavljanje i očuvanje kvalitetnog odnosa. O garancijama prava ove populacije, gotovo da je izlišno i govoriti. Deca i mladi sa mentalnim smetnjama podležu kategorizaciji koje se najčešće nikad ne oslobode. Dosta odraslih korisnika ima od detinjstva kategoriju ometenosti, odnosno, naknadnu psihijatrijsku dijagnozu koja ih prati doživotno. Pri tom, veliki broj odraslih ima i oduzetu poslovnu sposobnost čiju reviziju, takođe, niko nikada nije tražio. U ustanovama se nalazi značajan broj korisnika za koje i osoblje smatra da su neosnovano kategorisani, i koji bi mogli samostalno da funkcionišu ukoliko bi imali podršku zajednice. S obzirom da kategorisanje osobe vodi uskraćivanju i ograničavanju mnogih ljudskih prava (na obrazovanje, zapošljavanje, učešće u javnom životu

itd.), nema sumnje da su korisnici ovih socijalnih ustanova (uz „pacijente“ specijalnih psihijatrijskih bolnica) najugroženija kategorija stanovništva.

Iako izveštaj navodi gotovo nepromenjenu sliku i situaciju u ustanovama socijalne zaštite od one predstavljene u izveštaju „Mučenje kao lečenje – segregacija i zloupotreba dece i odraslih sa invaliditetom u Srbiji“ koji je 2007. godine, objavio Mental Disability Rights International, ovaj izveštaj nije privukao pažnju stručne i šire javnosti. Objavljivanje izveštaja nije adekvatno praćeno u medijima, a izostale su i reakcije stručnjaka i donosioca odluka na sveprisutno kršenje prava dece i odraslih sa invaliditetom u domovima za dugotrajan smeštaj.

Položaj majki

Iz dugogodišnjeg iskustva koje IZI VelikiMali ima u pružanju podrške deci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama, možemo da kažemo da nam se najčešće (preko 90% slučajeva) za pomoć i podršku obraćaju majke. Ovo naravno ne znači da nema podrške drugih članova/ca porodice, ali su majke uglavnom te koje ostvare prvi kontakt sa nama, one ne rade ili ostavljaju poslove koje su radile kako bi mogle deci da obezbede podršku koja im je potrebna, one vode decu na komisiju i ostale preglede, uključuju se u obrazovanje dece na razne načine – dovode decu u školu, čekaju ih dok se nastava ne završi, pružaju asistenciju kada je potrebna (i kada je moguća) i slično. Tokom 2009. godine dve porodice su nam se obratile sa istim pitanjem – da li postoji neka naknada za majke koje nisu radile u momentu kada su rodile dete sa smetnjama u razvoju, a koje sada ne mogu da se zaposle jer su one, u nedostatku adekvatne društvene podrške, te koje obezbeđuju svojoj deci pojačanu brigu i svakodnevnu po-

držku. Odgovor je nažalost negativan, ne postoji nikakva naknada za nezaposlene majke. Problem se dodatno usložnjava ukoliko se radi o samohranim majkama. Ovo je još jedan od razloga zbog kojih je potrebno uspostaviti i dosledno primenjivati princip socijalne inkluzije. Omogućavanjem systemske podrške deci sa smetnjama u razvoju od najranijeg uzrasta – uključivanjem u redovne vrtiće, a kasnije škole, bi se olakšalo porodicama dece sa smetnjama u razvoju. Majke bi tada bile u poziciji da imaju više vremena i da mogu da se zaposle, što bi s druge strane olakšalo finansijsku situaciju porodice.

Ratifikacija Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom

Generalna skupština UN je usvojila Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom i Opcioni protokol uz Konvenciju 13. decembra 2006. godine. Srbija je bila jedna od prvih potpisnica ove Konvencije, a ratifikovala je 29. maja 2009. godine.¹¹

Usvajanje Konvencije¹² i uspostavljanje novog mehanizma zaštite ljudskih prava bi trebalo da u velikoj meri poboljša zaštitu prava osoba sa invaliditetom. U Konvenciji su sadržana sva prava koja osoba sa invaliditetom treba da uživa, kao i obaveze država i ostalih društvenih aktera u cilju ostvarivanja ovih prava.

Osnovni principi, odnosno, opšta načela koja su proklamovana u Konvenciji o pravima osoba sa invaliditetom predstavljaju smernice državama kako da tumače i kako da

11 Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori, br. 42/2009 od 29. maja 2009. godine

12 UN Enable, <http://www.un.org/disabilities/>, pristupljeno 14. novembra 2009. godine – do sada je Konvenciju potpisalo 143 države, a ratifikovalo 72, dok je Opcioni protokol potpisalo 87 i ratifikovalo 45 država

primenjuju Konvenciju. To su¹³: poštovanje urođenog dostojanstva, individualna samostalnost uključujući slobodu vlastitog izbora i nezavisnost osoba; zabrana diskriminacije; puno i efikasno učešće i uključivanje u društvo; uvažavanje razlika i prihvatanje osoba sa invaliditetom kao dela ljudske raznolikosti i čovečanstva; jednake mogućnosti; dostupnost; ravnopravnost žena i muškaraca i uvažavanje razvojnih sposobnosti dece sa invaliditetom kao i poštovanje prava dece sa invaliditetom na očuvanje svog identiteta.

Konvencija je sveobuhvatna, promoviše i štiti ljudska prava osoba sa invaliditetom u ekonomskom, društvenom, političkom, pravnom i kulturnom životu, poziva na zabranu diskriminacije i jednakost uvek, svuda i za svaku osobu.

Konvencijom nije uspostavljeno ni jedno novo pravo¹⁴, odnosno, sva prava koja garantuje Konvencija su i ranije bila sastavni deo drugih međunarodnih dokumenata. Novina je to što je akcenat stavljen na aktivnosti koje države moraju da preduzmu kako bi se osiguralo da osobe sa invaliditetom i u praksi mogu da uživaju sva prava koja su im garantovana. U Konvenciji je naznačeno da su neke osobe izložene diskriminaciji ne samo zbog invaliditeta, već zbog njihovog pola, starosnog doba, nacionalne pripadnosti i sl. Zbog toga postoje

---

13 Član 3. Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom

14 Eksplicitno su garantovana sledeća prava: jednakost i zabrana diskriminacije; pravo na život, slobodu i bezbednost ličnosti; ravnopravnost pred zakonom (uključujući i poslovnu sposobnost); zabrana zlostavljanja (torture) i drugih okrutnih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja; zabrana eksploatacije, nasilja i zloupotrebe; zaštita integriteta ličnosti (fizičkog i mentalnog); sloboda kretanja i državljanstvo; pravo na samostalan život i uključivanje u zajednicu; sloboda izražavanja i mišljenja i pristup informacijama; poštovanje privatnosti; poštovanje doma i porodice; pravo na obrazovanje; pravo na zdravlje (standard zdravstvenih usluga); pravo na rad i zapošljavanje; pravo na odgovarajući životni standard i socijalnu zaštitu; učešće u političkom i javnom životu i učešće u kulturnom životu, rekreaciji, aktivnostima u slobodno vreme i sportu.

posebni članovi Konvencije koji se odnose na žene sa invaliditetom i na decu sa invaliditetom, koji su često izloženi dvostrukoj, trostrukoj ili višestrukoj diskriminaciji. Da bi osobe sa invaliditetom mogle da uživaju svoja prava na jednakoj osnovi kao i ostali, Konvencija predviđa da države treba da obezbede odgovarajuće okruženje za život ovih osoba.

Za potrebe ovogodišnjeg izveštaja o diskriminaciji u Srbiji smatramo da je važno da skrenemo pažnju na jedno od prava koje je garantovano Konvencijom – ravnopravnost pred zakonom (uključujući i poslovnu sposobnost¹⁵). Najzgod se radi o odredbi koja se podrazumeva, ravnopravnost svih ljudi pred zakonom je kod nas odavno proklamovana i deluje kao da nije ni morala posebna odredba Konvencije da se time bavi. Međutim, **mnogim osobama sa invaliditetom je oduzeta poslovna sposobnost, te one nisu ravnopravne sa ostalima ni u svakodnevnom životu ni pred zakonom.** Poslovna sposobnost ima veliki značaj u životu svake osobe, iako vrlo često toga nismo ni svesni. To je sposobnost samostalnog odlučivanja o pravima i obavezama, odnosno, sposobnost da sopstvenim izjavama volje preduzimamo određena prava, prihvatamo određene obaveze, ulazimo u različite pravne odnose. Ustav propisuje da se ova sposobnost stiče punoletstvom¹⁶. Međutim, pozitivno zakonodavstvo Srbije predviđa i neke izuzetke. Punoletna osoba može biti potpuno lišena poslovne sposobnosti ako ima mentalne ili intelektualne smetnje usled kojih je „nesposobna za normalnorasudivanje“ i nije u stanju da se stara o zaštiti svojih prava i interesa. Pored ovoga, predviđeno je i delimično lišavanje poslovne

-
- 15 U prevodu na srpski jezik Konvencije je korišćen bukvalni prevod „legal capacity“ – pravni kapacitet, ali se stručna javnost složila da je u stvari ispravan termin „poslovna sposobnost“, imajući u vidu smisao odredbe i pozitivno zakonodavstvo Srbije.
- 16 Ustav Republike Srbije, član 37. stav 2. „Lice punoletstvom stiče sposobnost da samostalno odlučuje o svojim pravima i obavezama. Punoletstvo nastupa sa navršениh 18 godina.“

sposobnosti – ukoliko punoletna osoba ima smetnje mentalnog zdravlja ili intelektualne smetnje i svojim postupcima neposredno ugrožava sopstvena prava i interese ili prava i interese drugih osoba. Nesposobnost punoletne osobe da shvati značaj svojih postupaka nije jedan od uslova za delimično lišavanje poslovne sposobnosti.

Lica lišena poslovne sposobnosti se stavljaju pod starateljstvo.¹⁷

Značajno je napomenuti da je delimično lišavanje poslovne sposobnosti vrlo retko u Srbiji, iako ga zakon predviđa, a da je pravilo da se osobe potpuno lišavaju poslovne sposobnosti – što je u suprotnosti sa modernim zakonodavnim rešenjima u svetu, kao i sa UN Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom.

Odluka kojom se nekome oduzima poslovna sposobnost ima dalekosežne praktične, pravne, društvene i psihičke posledice. Osoba kojoj je oduzeta poslovna sposobnost više ne može da donosi odluke u svoje ime, već će neko drugi odlučivati za nju, na bazi pretpostavke da staratelj/ka zna šta je u najboljem interesu te osobe. Osobe lišene poslovne sposobnosti gube politička prava, uključujući i pravo glasa, a takođe i parničnu sposobnost. Ove osobe ne mogu da se zaposle, gube pravo na rad. U slučaju delimičnog lišavanja poslovne sposobnosti mogu da zaključe ugovor o radu uz pristanak staratelja/ke i odobrenje organa starateljstva, ali kao što je već napomenuto – ovo je vrlo retko u Srbiji. Osobe lišene poslovne sposobnosti gube većinu imovinskih prava, osim kada su u pitanju stvari manje vrednosti – upravo ovde se otvara mogućnost, a u praksi se često i dešava, da dođe do zloupotreba imovine osoba pod starateljstvom. Takođe, nemaju pravo na

---

17 Staralac/teljka lica koje je potpuno lišeno poslovne sposobnosti ima dužnosti i prava staraoca/teljke mlađeg maloletnika/ce, a staralac/teljka lica koje je delimično lišeno poslovne sposobnosti dužnosti i prava staraoca/teljke maloletnog lica koje je napunilo četrnaest godina.

brak, zasnivanje porodice i izbor mesta stanovanja. Lišene su prava na učlanjenje u udruženja i političke partije. Nemaju pravo da sačine testament. Osoba lišena poslovne sposobnosti može biti doživotno smeštena u ustanovu socijalne zaštite bez svoje saglasnosti i bez mogućnosti žalbe. S druge strane, ove osobe nisu prihvaćene u društvu, vrlo često su izložene visokom stepenu stigmatizacije.

Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom prepoznaje pitanje ravnopravnosti pred zakonom i poslovne sposobnosti kao vrlo važno pitanje, propisuje da se poslovna sposobnost ne može ograničiti ili oduzeti samo na osnovu nečijeg invaliditeta.

Član 12. Konvencije propisuje:

- Države strane ugovornice ponovo potvrđuju da osobe sa invaliditetom imaju pravo da svuda budu priznate pred zakonom, kao i druga lica.
- Države strane ugovornice priznaju da osobe sa invaliditetom ostvaruju svoj pravni kapacitet¹⁸ ravnopravno sa drugima u svim aspektima života.
- Države strane ugovornice će preduzeti odgovarajuće mere kako bi osobama sa invaliditetom omogućile dostupnost pomoći koja im može biti potrebna u ostvarivanju njihovog pravnog kapaciteta.
- Države strane ugovornice će obezbediti da se svim merama koje se odnose na ostvarivanje pravnog kapaciteta pruže odgovarajuće i efikasne garancije radi sprečavanja zloupotrebe shodno međunarodnom pravu koje se odnosi na ljudska prava. Takve garancije obezbediće da se merama koje se odnose na ostvari-

---

18 Već je napomenuto ranije u tekstu da je u pitanju „poslovna sposobnost“.

vanje pravnog kapaciteta poštuju prava, volja i prioriteta odnosne osobe, kao i da ne dođe do sukoba interesa i neprimerenog uticaja, da budu proporcionalne i prilagođene okolnostima odnosne osobe, u najkraćem mogućem trajanju i da podležu redovnom preispitivanju nadležnog nezavisnog i nepristrasnog organa ili sudskog tela. Garancije će biti proporcionalne stepenu u kojem takve mere utiču na prava i interese osobe na koju se odnose.

- U zavisnosti od odredaba ovog člana države strane ugovornice će preduzeti sve odgovarajuće i efikasne mere kako bi se osobama sa invaliditetom obezbedila jednaka prava da budu vlasnici imovine ili da je nasleđuju, da kontrolišu svoje finansije i da imaju ravnopravan pristup bankarskim kreditima, hipotekarnim zajmovima i drugim oblicima finansijskog kreditiranja, kao i da osobe sa invaliditetom ne budu lišene svoje imovine nečijom samovoljom.

Odredbe ovog člana Konvencije su inovativne i na neki način revolucionarne po pitanju poboljšanja položaja osoba sa invaliditetom u društvu. Srpsko zakonodavstvo sadrži zastarele odredbe i rešenja po pitanju poslovne sposobnosti i potrebno je da se izvrši sveobuhvatna reforma kojom bi se usaglasilo sa odredbama i obavezama preuzetim Konvencijom.

GEJ STREJT ALIJANSA

Godišnji izveštaj o slučajevima nasilja i diskriminacije nad LGBT osobama u 2009. godini – prilog za godišnji izveštaj koalicije protiv diskriminacije –

Misija Gej strejt alijanse (GSA) je zaštita ljudskih i manjinskih prava lezbejki, gejeva, biseksualnih i transrodnih (LGBT) osoba, kao i pružanje pravne pomoći LGBT osobama kojima se krše prava na osnovu njihove seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

Gej strejt alijansa je u 2009. godini, organizovala prvi uspešan, miran, javni protest LGBT osoba u Srbiji nakon zabrane konferencije za medije GSA od strane uprave Sava centra¹, inicirala održavanje Parade ponosa u Beogradu², dala veliki doprinos u javnom lobiranju za usvajanje Zakona o zabrani diskriminacije.

Gej strejt alijansa je u 2009. godini registrovala više slučajeva nasilja, od čega jedan sa smrtnim ishodom, i diskriminacije nad LGBT osobama u Srbiji.

---

1 „Protest Gej strejt alijanse na FEST-u“, Mondo, 24. februar 2009. godine (<http://www.mondo.rs/v2/tekst.php?vest=125785>)

2 „Gej populacija najbezbednija u Vojvodini“, B92, 02. mart 2009. godine (http://www.b92.net/zivot/vesti.php?nav_id=347807); „Gej parada na leto uz pomoć Vlade i jakih snaga policije“, 24 sata, 17. mart 2009. godine (<http://www.24sata.rs/vesti.php?id=47713>)

1. Ubistvo transeksualke Minje Kočiš

Minja Kočiš (39), koja se do pre nekoliko godina zvala Mihalj, a zatim je operativno izvršila polnu tranziciju (promenila pol), pronađena je mrtva 18. januara 2009. godine, u iznajmljenom stanu u Ulici Filipa Filipovića 88. na Crvenom krstu u Beogradu. Telo je pronašao prijatelj vlasnika stana koji je došao da od nje uzme kiriju. Minja je ležala na stomaku u dnevnoj sobi, na podu pored kreveta. Na podu su bili tragovi krvi koji su vodili ka sudoperi gde je stajao opran nož. Usplahireni čovek je odmah o ubistvu obavestio policiju.³

21. januara 2009. godine, policija je saopštila da je uhapsila⁴ dve osobe osumnjičene za ubistvo transeksualke Minje Kočiš, koja je pronađena mrtva tri dana ranije. Uhapšeni su Ivica Mihajlović (30) iz Vladičinog Hana, koji je već bio u bekstvu zbog ubistva, i Novica Radisavljević iz Požarevca, koji je zbog ubistva ranije odležao 15 godina u niškom zatvoru.⁵

Na za sada poslednjem ročištu na suđenju za ubistvo Minje Kočiš koje se održalo 10. decembra 2009. godine, optuženi Ivica Mihajlović je priznao da je 8. januara 2009. godine, u Beogradu iz koristoljublja ubio transeksualku Minju Kočiš. Mihajlović je na ročištu izmenio iskaz iz istrage i preuzeo svu krivicu na sebe rekavši da nisu tačni pojedini navodi optužnice koji terete Novicu Radisavljevića.

„Iznoseći svoju odbranu pred sudskim većem Okružnog suda u Beogradu, kojim je predsedavao sudija Rastko Popović, Mihajlović je detaljno ispričao kako mu je Radisavljević

---

3 „Transseksualac izboden nožem“, Blic, 20. januar 2009. godine (<http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/75004/Transseksualac-izboden-nozem>)

4 Policijski snimak akcije hapšenja Ivice Mihajlovića i Novice Radisavljevića <http://www.youtube.com/watch?v=dUkcsDHfZXw>

5 „Pronađene ubice Minje Kočiš?“, B92, 21. januar 2009. godine (http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=01&dd=21&nav_id=340406)

koga je upoznao u niškom zatvoru ispričao da prostitutka kod koje povremeno ide ima novca, i da je došao na ideju da opljačka Minju Kočiš kako bi se sklonio iz Beograda.

Više puta je istakao da Radisavljević, koga je pred istražnim sudijom teretio kao saučesnika u ubistvu, nema veze s tim, navodeći da mu je on pružio utočište, odnosno da su zajedno živeli u Radisavljevićevom stanu u Beogradu nekoliko meseci pre tog događaja.

'Radisavljević mi je pričao da je više puta išao kod oštećenog, (Minje Kočiš), za koga nije znao da je transeksualac. Rekao mi je da kod njega ima puno para što je meni dalo ideju da mu uzmem pare, jer sam ostao bez ičega, pa sam mu tražio njegov broj telefona, navodno zbog seksualnih usluga', ispričao je Mihajlović.

On je naveo da je 8. januara oko 18 sati pozvao Minju Kočiš i najavio se kao mušterija za seksualne usluge, a potom otišao kod nje u stan u ulici Filipa Filipovića 88. na Crvenom krstu.

Prema njegovim rečima, sve se odigralo u roku od 10 minuta na ulaznim vratima.

'Radisavljević mi je rekao da je oštećeni mali, krhke građe i da je nikakav, ali kada sam ga video nije mi bilo dobro. On je za mene strvina. Razmišljao sam da se vratim, ali sam odustao nadajući se da je drugačiji od pravih muškaraca', naveo je Mihajlović.

On je kazao da je Minju Kočiš udario pesnicom u glavu čim mu je otvorila vrata, a zatim su počeli da se rvu na podu, gde joj je zadao i dva uboda nožem u rame i grudi.

'Posle toga je klonuo, ali je još bio živ. Dok sam tražio novčanik on me je pratio pogledom. Uzeo sam novčanik iz komode i dva mobilna telefona i otišao. Nisam

zatvorio ulazna vrata, samo sam ih privukao', ispričao je Mihajlović i napomenuo da je mogao da ih zaključa ali nije, jer je, kako je objasnio 'neko mogao da prođe i da Kočišu pruži pomoć'.

Takođe je objasnio da ni fiksni telefon u stanu namerno nije isključio 'jer se nadao da će Kočiš imati snage da se dovuče do aparata i pozove hitnu pomoć, ističući da ne želi sad da se pravda, jer za njega nema opravdanja niti da sud njegove reči pogrešno tumači.

Novčanik u kome je bilo 10 evra i 2.000 dinara bacio je u kontejner, a pare je zadržao i potom, kako je ispričao, otišao u stan kod Radisavljevića.

Naveo je da Radisavljeviću koji se spremao za posao, ništa nije pričao, a pošto je otišao iz stana, ostavio mu je pisanu poruku da mora da ide.

Mihajlović je kazao sudu da je nož uzeo iz kuhinje bez znanja Radisavljevića, kako bi zaplašio Minju Kočiš, a ne da bi je ubio.

'Nemam ništa protiv transeksualaca', kazao je Mihajlović i dodao: 'Uradio sam to i za mene nema opravdanja'. 'Čeka me još devet i po godina robije, plus ovdje 30 do 40 godina i spreman sam na svoju kaznu'.

Sudija Popović ga je zamolio da ne prejudicira ishod suđenja i visinu kazne i zapitao zašto je promenio iskaz iz istrage.

Mihajlović je na ovo odgovorio da je u istrazi teretio Radisavljevića jer je bio kivan na njega, pa je rekao da mu je on dao ideju za ubistvo i da mu je dao i nož i čekao ga posle ubistva.

'Istina je ono što sam danas rekao. Novica nema veze sa ovim', rekao je Mihajlović.

Radisavljević je rekao da nije kriv i da nema veze sa ubistvom i da nikada nije video Minju Kočiš, nego je u tom stanu često koristio usluge prostitutke Jelene, sitne žene srednjih tridesetih godina, o kojoj je pričao Mihajloviću.

Jedina moja krivica je što sam ranije osuđivan i što sam primio Ivicu da živi kod mene. Stanovao je kod mene, nije radio ništa, ja sam ga izdržavao pošto sam zarađivao 500 evra mesečno kao radnik obezbeđenja, rekao je Radisavljević.

Dodao je da je 'siguran da je Jelena žensko' jer je spavao sa njom i da u njenom stanu nikada nije bilo drugih ljudi.

'Bio sam kod nje 7. januara, dan pre ubistva, ali nismo mogli da imamo seksualni odnos jer mi je rekla da je zauzeta. Sutradan sam otišao kući u Požarevac zbog porodičnih problema pošto je moj polubrat narkoman stalno tukao našu majku, a posle je zbog nasilja u porodici osuđen na godinu i po dana zatvora', rekao je Radisavljević.

Nastavio je da se iz Požarevca vratio 8. januara uveče i da je te večeri video Mihajlovića, ali sa njim nije mnogo pričao jer je žurio na posao, a Mihajlović je sutradan nestao iz njegovog stana i uzeo mu bankovnu platnu karticu, 140 evra i mobilne telefone.

Radisavljević je rekao da je isto govorio i u istrazi, ali je policija zlonamerno interpretirala njegove reči, i dodao da u iskazu koji je potpisao u pristvu branioca po službenoj dužnosti nije tačno ništa u vezi sa Minjom Kočiš.

Pretnes su pratili predstavnici Anti trafiking centra, Komiteta pravnika za ljudska prava i Gej strejt alijanse.⁶

6 „Priznao ubistvo transseksualke Kočiš“, Mondo, 10. decembar 2009. godine (http://www.mondo.rs/s155237/Info/Hronika_i_Drustvo/Priznao_ubistvo_transseksualke_Kocis.html)

2. Napadi na pojedince po osnovu stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije/rodnog identiteta

2.1. Napad na A.S. i L.P. na Kalemegdanu u Beogradu

Nakon učešća na uličnom protestnom okupljanju povodom povlačenja predloga Zakona o zabrani diskriminacije iz Narodne skupštine Republike Srbije, A.S. (23) i L.P. (29) su 9. marta 2009. godine, oko 15 časova sedeli na klupi na šetalistu beogradske tvrđave Kalemegdan. Razgovarali su i gledali fotografije na mobilnom telefonu, kada je A.S. primetio grupu od šest ili sedam mladića koji stoje sa njihove leve strane na udaljenosti od deset metara, gledajući u pravcu A.S. i L.P.

Jedan od njih se izdvojio iz grupe i prišao bliže pokušavši da zagleda A.S. i L.P. sa prednje strane, nakon čega se vratio grupi i nešto im saopštio.

„Kroz nekoliko trenutaka su nam svi prišli i okružili nas. Dva mladića su stala neposredno do mene, sa desne strane. Jedan od njih je imao oko 17 godina, kratku crnu kosu, bio je obučen u crnu jaknu na kojoj je stajao mali broš bele boje. Najstariji od njih i verovatno njihov vođa, po slobodnoj proceni starosti između 25 i 32 godine, bez kose i u beloj jakni sa crnim šarama nas je obojicu uhvatio za rame i pitao: ‘Momci, da niste vi pripadnici gej populacije?’ L.P. im je odgovorio da nismo što sam i ja potvrdio.

Izgledalo je da su nam poverovali i bio sam siguran da su spremni da odu. Tada je drugi mladić sa moje desne strane primetio šarene pertle koje je nosio L.P. i žustrim tonom ga pitao: ‘Kakve su ti to pertle?’ L.P. je mirno odgovorio da mu je to dala prijateljica.

Nakon toga je vođa grupe svima rekao: ‘Nisu oni, aj-demo...’, što su ostali poslušali i bez reči krenuli za njim ka

spomeniku Pobednik. Napravili su nekoliko koraka, da bi ponovo stali, nešto su se dogovarali, a zatim su krenuli ka izlazu sa Kalemegdana uputivši se u pravcu Saborne crkve. L.P. i ja smo ustali sa klupe i krenuli Trgu republike. L.P. je pokušao da pronađe policiju, ali je tada nije bilo ni na Kalemegdanu ni celom dužinom Knez Mihajlove ulice. Preko broja 92 smo dobili telefon policijske stanice Stari grad gde smo telefonskom operateru prijavili slučaj.“⁷

2.2. Napad na N.A. i S.M. u noćnom prevozu

N.A. i S.M. su se u noći između 6. i 7. avgusta 2009. godine, nalazile u centru Beograda, odakle su nameravale da noćnim autobusom odu kući.

„Bila sam u društvu sa S.M. na Trgu Republike odakle kreće noćni autobus u ponoć. Pre toga smo bile u gostima kod prijatelja gde sam malo popila, bila sam veselija, ali ne i pijana. Ušle smo na srednja vrata u autobus i sele na dva slobodna mesta, na sredini autobusa, kod srednjih vrata. S.M. je sela do prozora, a ja do prolaza.

Pre ulaska u autobus primetile smo da su u njemu pripadnici navijačke grupe Crvene Zvezde sa vidljivim obeležjima, njih više od 10, od toga dve devojke, a ostalo mladići. Bili su veoma bučni i agresivni. Nas dve smo se pogledale i shvatile da bi bilo dobro slušati muziku. Stavile smo svaka po slušalicu mp3 plejera u uho i pustile muziku.

Kondukter je bio blizu, naplaćivao je karte. Nakon kratkog vremena, dok sam plaćala kartu, neko mi je istrgao slušalicu iz uha. Okrenula sam se i videla mladića iz zadnjeg dela autobusa sa navijačkim obeležjima kako stoji iznad mene i preteći mi se obraća re-

---

7 Izjava A.S, Interna dokumentacija GSA, 11. mart 2009. godine

ćima: 'Šta slušate tu pedersku muziku, lezbejke glupe?! Ima sa nama da pevate!' na šta sam odgovorila: 'Sedi dete dole i ne budi bezobrazan!' Tada su svi iz zadnjeg dela autobusa počeli da urlaju: 'Ubij, ubij pedera! Jebaćemo vas drolje lezbejske! Kurve!' i slične uvrede i pretnje. Obraćali su se lično nama dvema.

Pošto je kondukter bio tu obratila sam mu se rećima: 'Zar nećete ništa da preduzmete?', na šta mi je odgovorio: 'Šta im ja mogu?', a ja njemu na to: 'Pa, možete da ih izbacite napolje iz autobusa!' Na tu moju rećenicu, grupa se ostrvila na mene, najgorim uvredama i pretnjama, a neka devojka mi je skinula naočare za sunce i polomila ih. Tako polomljene bacila mi ih je u lice.

Na to sam ustala sa sedišta i usprotivila se. Neko od tih muškaraca me je udario u glavu, nakon čega sam videla veći broj njih koji ustaje sa sedišta i kreće prema meni preteći. To je sve počelo negde kod Skupštine Srbije dok je autobus bio u pokretu. Tada su počeli da me udaraju po glavi, da me šutiraju, da me udaraju u stomak i po leđima.

Još neko vreme sam bila na nogama nakon čega sam oborena na pod, a udarci su nastavljeni. Ne znam koliko je to trajalo, samo se sećam udaraca, urlanja i bola. Tražila sam pogledom S.M. i videla je kod vrata, kako je neka dvojica zadržavaju. Htela sam da ustanem da je zaštitim, ali nisam mogla.

Sledeći svestan trenutak je onaj kada je autobus stajao na stanici kod Ade Ciganlije i kada su u njega ušla dva policajca koji su me izvukli iz autobusa jer sam prethodno bila na podu. Govorila sam im da su me tukli i molila da me zaštite, na šta me je jedan od njih odgurao od autobusa i tražio ličnu kartu. Ja sam pokazivala da su me tukli oni u zadnjem delu autobusa, ali policija nije htela da uđe u autobus sa navijaćima.

Takođe, govorila sam da izađe S.M, na šta me je policajac upitao: 'Ko je to?' Odgovorila sam: 'Moja devojka', a on mi je rekao sa podsmehom: 'Kakva, bre, devojka? Misliš prijateljica!?' Nisu je pozvali da siđe i pravili su opaske na račun toga što sam lezbejka.

Dok je autobus stajao neki momak je dobacivao sa vrata razne uvrede pa su njega izveli iz autobusa. On je nastavio da provocira, da vređa i u prisustvu policije: 'Narkomanko! Majku ti narkomansku jebem!' i drugo, a zatim me je udario pesnicom u lice. Na to sam u revoltu krenula da mu uzvratim. Policija nas je razdvojila, dovezli su patrolna kola i mene stavili u njih. A dok sam ja sedela u kolima od tog momka su uzimali izjavu. Tada sam počela da dozivam policajca koji je otvorio vrata i pitao šta hoću. Ja sam mu rekla da mene privode, ništa me ne pitavši, a da njemu ne traže ni ličnu kartu. Na to je policajac tom licu tražio dokumente.

Tada je došla i marica pa su i mene i njega sproveli u stanicu policije na Banovom Brdu, gde su njemu uzeli izjavu, a mene su u lošem stanju spremili u ćeliju. Bolela me je glava, povraćala sam i imala nesvesticu i u tom stanju su mi doneli da potpišem neki papir na kome je pisala izjava tog momka koja je bila totalna izmišljotina i nisam htela da potpišem taj papir.⁴⁸

Nakon puštanja iz policije, N.A je otišla u Urgentni centar gde joj je utvrđeno više povreda po brojnim regijama glave, nogama, nadkolenici, stomaku, krvni podlivi, konstatovani su nesvestica i povraćanje i drugo. N.A. je u napadu zadobila i potres mozga.

GSA je o neprofesionalnom ponašanju pripadnika policije obavestila obavestila Direkciju policije Ministarstva unu-

8 Izjava N.A, Interna dokumentacija GSA, 17. avgust 2009. godine

trašnjih poslova Srbije, kao i svoje partnerske nevladine organizacije u Srbiji i međunarodne organizacije.⁹

3. Pretnje pojedincima po osnovu stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije/rodnog identiteta

3.1. Pretnje R. B. na Internetu

R. B. (35) iz Beograda, član više nevladinih organizacija za prava građana, koji se zalaže i za ljudska prava lezbejki, gejeva, biseksualnih i transrodnih osoba, je 24. juna 2009. godine, preko svog Facebook profila primio od Dž. Tb Banda poruku sadržine: „Tebe ću prvog da koljem na paradi mamu ti jebem pedersku! TAURUNUM BANDA VAS ČEKAAAAAA-AAAAA.“

R. B. je prijavio pretnje Gej strejt alijansi, nakon čega je GSA podnela krivičnu prijavu Odeljenju za maloletnike Okružnog javnog tužilaštva protiv maloletnog lica koje se predstavlja kao član navijačke grupe Taurunum banda iz Zemuna zbog toga što je ugrozio sigurnost R. B. pretnjom da će napasti na njegov život i telo i prekršio osnovno ljudsko pravo na slobodu u seksualnoj orijentaciji zajemčenu opšte-prihvaćenim pravilima međunarodnog prava, ratifikovanim međunarodnim ugovorima i domaćim pozitivnopravnim propisima, usled čega je u sticaju izvršio krivična dela Rasna i druge diskriminacije i Ugrožavanje sigurnosti.

Član 387. Krivičnog zakonika predviđa da „ko na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnosti, etničkom poreklu ili nekom drugom ličnom svojstvu krši osnovna ljudska pra-

---

9 „Porast nasilja nad LGBT osobama u Beogradu“, saopštenje za javnost GSA, 21. avgust 2009. godine

va i slobode zajamčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i ratifikovanim međunarodnim ugovorima od strane Srbije, kazniće se zatvorom od 6 meseci do 5 godina“.

Takođe, vladavina prava je osnovna pretpostavka Ustava i počiva na neotudivim ljudskim pravima (na osnovu člana 3. Ustava Republike Srbije) kao što su: pravo na život, koje je neprikosnoveno, telesni i psihički integritet, ljudsko dostojanstvo i zabrana diskriminacije, što je usled izvršenja prijavljenih krivičnih dela oštećenom R. B. povređeno.¹⁰

3.2. Pretnje Predragu Pušelji

Predrag Pušelja (36), jedan od najpoznatijih srpskih Internet blogera i državljanin Republike Srbije, je sredinom oktobra 2009. godine, nakon poslovnog dolaska u Srbiju iz Francuske, u kojoj radi, prilikom provere poruka sa francuskog broja telefona na telefonskoj sekretarici zatekao dve poruke pune najgorih uvreda i pretnji ubistvom:

„Alo bre pederu, šta se kurčiš! Jebo te onaj ko te napravio takvog! Nakazo, bre, pederu jedan! Slušaj šabane, dovedi ženu na karanje! Bre, pederčino jedna, čekamo te u Beogradu i na paradi, bre, sledeće godine, da ti razbijemo glavu, bre, jel ti jasno, bre, pederu jedan! Slušaj, svrbi me dole malo, dođi da me počešeš. Alo, fukaro, što ne dižeš telefon bre, pederu jedan, a! Je li bre, stavi ovo na Internet da slušaju kako te drilujem, bre! Šupčino jedna smrdljiva, jebem te u glavu, bre! Ko te napravi tako nakaznog da mi se kurčiš tu po Internetu! Ima da dobiješ po pički, bre! Jebem ti ženu!“ i „Alo bre pederu, javi se, bre, koji ti je kurac! Alo! Alo! Glavonja, ćelavi! Alo bre pederu! Pederuuu, šupčinooo! Sad ću brate da te zovem po deset puta na dan da te jebem u glavu, bolje bi ti bilo da se javiš na telefon svaki put! Pozdrav od mudžahedina iz Toronta, šabane! Pederu!“

---

10 „Krivična prijava protiv maloletnog navijača“, saopštenje za javnost GSA, 23. jul 2009. godine

Pušelja je od svog operatera mobilne telefonije saznao da su mu preteće poruke upućene sa fiksnog telefonskog broja u Kanadi, najverovatnije iz Toronta. Pušelja je o pretnjama obavestio Gej strejt alijansu, nakon čega su Pušelja i GSA podneli krivičnu prijavu Policijskoj upravi Pančevo protiv NN lica za izvršenje više krivičnih dela: Povreda ravnopravnosti iz člana 128. stav 1. Krivičnog zakonika, Ugrožavanje sigurnosti iz člana 138 KZ, Uvreda iz člana 171. KZ i Rasna i druga diskriminacija iz člana 387. KZ“.

U krivičnoj prijavi je navedeno da su Pušelji, usled nasilja i diskriminacije kojima je bio izložen, povređeni pravo na ljudsko dostojanstvo (zabrana nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja), pravo na ravnopravnost i pravo na telesni i duševni integritet, garantovana Ustavom Republike Srbije i ratifikovanim međunarodnim ugovorima.¹¹

Pušelja je 16. septembra 2009. godine, objavio na svom blogu (www.blogowski.eu) afirmativan članak o održavanju Gej parade u Beogradu i kritiku njenog neodržavanja pod nazivom „Parada ponosa 2009 – Beograd“.¹²

3.3. Policijsko zlostavljanje transrodne Romkinje

Gej strejt alijansa je 12. novembra 2009. godine, podnela predstavku načelniku Sektora unutrašnje kontrole policije Dragoljubu Radoviću protiv nepoznatog pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova zbog zlostavljanja privedene transrodne Romkinje.

Na Internet sajtu Jutjub (YouTube) pojavio se snimak na kome pripadnik policije zlostavlja transrodnu osobu romske nacionalnosti tako što je psuje rečima: „*Pička ti materina!*“, tera je da se svlači pred njim i preti „*da će da dobije batine!*“, sve vreme je snimajući mobilnim telefonom.

11 „Krivična prijava zbog pretnji“, saopštenje za javnost GSA, 03. novembar 2009. godine

12 „Parada ponosa 2009 – Beograd“, <http://www.blogowski.eu/2009/09/16/parada-ponosa-2009-beograd>

Snimak sa zlostavljanjem je postavljen na sajt Jutjub, tako da ga može videti neograničen broj ljudi

GSA je u predstavi zatražila da načelnik Radović, u okviru svojih ovlašćenja, preduzme radnje potrebne za utvrđivanje identiteta policajca, a da zatim utvrdi činjenično stanje, priku-pi dokaze, ispita ovaj slučaj i donese odluku u skladu sa nje-govim ovlašćenjima – pokretanje odgovarajućeg disciplinskog i krivičnog postupka za utvrđivanje odgovornosti pripadnika policije koji je zlostavljao transrodnu Romkinju.¹³

4. Pravo na zdravlje LGBT osoba

Po Zakonu o zdravstvenoj zaštiti u Republici Srbiji, u delu koji se odnosi na Prava građana u postupku ostvari-vanja zdravstvene zaštite, navodi se da građanin ima pravo na zdravstvenu zaštitu koja odgovara njegovom zdravstve-nom stanju i pravo na kvalitet zdravstvene zaštite u skladu sa savremenim dostignućima medicinske nauke i utvrđenim standardima.¹⁴ Ovaj Zakon je donet kao obavezujući akt na teritoriji Republike Srbije, koji važi za sve njene građane, bez obzira na njihovu nacionalnu, rasnu, versku, polnu pripad-nost, seksualnu orijentaciju ili drugu osobenost.

Međutim, u praksi se susrećemo sa nepoštovanjem ovog Zakona u mnogim delovima koje on pokriva. Ovde ćemo navesti nekoliko slučajeva kršenja prava na ostvarivanje ade-kvatne zdravstvene zaštite po osnovu diskriminacije zbog seksualne orijentacije pacijenata. Vođeni dobrom praksom usaglašavanja stavova nacionalnih zdravstvenih organizacija sa stavovima Svetske zdravstvene organizacije, kao i napret-ku u medicini koja je daleko odmakla u odnosu na sredinu

---

13 „Policijsko zlostavljanje transrodne Romkinje“, saopštenje za javnost GSA, 12. novembar 2009. godine

14 Zakon o zdravstvenoj zaštiti Republike Srbije, član 18.

prošlog veka, smatramo da primeri koje ćemo navesti predstavljaju grub oblik kršenja ljudskih prava i to u vreme kada postoji Zakon o zabrani diskriminacije, što zbog nestručnosti lekarskog osoblja, što zbog neadekvatnog nadzora nad njihovim radom od strane Ministarstva zdravlja.

Da bismo potkrepili naše tvrdnje, moramo krenuti ređom i to od Generalne skupštine Svetske zdravstvene organizacije (WHO) koja je odobrila 17. maja 1990. godine, izveštaj Međunarodne klasifikacije bolesti i srodnih zdravstvenih problema u kojem je prvi put navedeno da seksualna orijentacija (heteroseksualna, biseksualna i homoseksualna) sama po sebi ne predstavlja bolest niti poremećaj¹⁵. U prethodnom izveštaju homoseksualnost se navodila kao seksualni poremećaj ličnosti. Srpsko lekarsko društvo je 14. maja 2008. godine, uskladilo svoj zvanični stav sa stavom Svetske zdravstvene organizacije, te je tako, iako sa 18 godina zakašnjenja, dodatno obavezalo medicinsko osoblje u Srbiji da homoseksualnost ne tretira kao bolest.

Danas se zna da se homoseksualnost kao čovekova seksualna orijentacija ne leči, već da se uz pomoć psihoterapije leče posledice koje je stvorilo okruženje homoseksualne osobe. Ti poremećaji mogu biti neuroze (anksioznost, nesаница, depresija), ali i psihoze (manijakalna depresija, shizofrenija, paranoja). Navedeni poremećaji koji nastaju usled negativnog stava okruženja (porodice, vršnjaka, škole, društva) javljaju se kod osoba svih seksualnih orijentacija.

Pre nego pređemo na konkretne slućajeve diskriminacije osoba homoseksualne orijentacije prilikom pružanja zdravstvene zaštite, navodimo tri „propusta“ ili namere koji su najnovijeg datuma, a koje na simbolićni naćin pokazuju stručnu atmosferu u kojoj se događaji koji slede odvijaju:

---

15 Međunarodna klasifikacija bolesti (ICD-10) glava V, deo F66, Svet-ska zdravstvena organizacija od 17/5/1990.

- 4. decembra 2009. godine, u edukativnom centru Zdravstvenog centra Valjevo i pod pokroviteljstvom Ministarstva zdravlja Republike Srbije održana je stručna edukacija sa temom „Prevenција samoubistva i samoubilačkog ponašanja mladih“. Na ovom skupu je između ostalog rečeno i da su „razlozi samoubistva i pokušaja samoubistva zaista kompleksni. Vrlo važni faktori su i problemi identiteta, ponekad homoseksualnost, neuspeh u školi, loša kontrola besa, vrlo često i porodični problemi“.¹⁶
- U udžbeniku za predmet Higijena i medicina rada na šestoj godini Medicinskog fakulteta u Beogradu, pored veoma korisnih informacija stoji i da „edukacija mladih treba da obuhvati kompletnu skalu faktora rizika koje danas nosi promena seksualnih partnera, kao i sve neželjene posledice. To posebno važi za mlade osobe sklone promiskuitetnom ponašanju. Savetovanje i edukacija su osnovne mere u prevenciji polno prenosivih bolesti. Neophodno je prepoznati i eventualne nastranosti, koje se mogu javiti kod seksualno poremećenih osoba. Uzroci mogu biti veoma različiti, počev od hormonskih poremećaja, straha od seksualne aktivnosti, pogrešnog vaspitanja u porodici, pogrešnih identifikacionih modela itd. To je pre svega homoseksualizam, kome se u mnogim zemljama pristupa na vrlo različite načine. Ovo je tzv. rizična grupa za prenošenje HIV infekcije. Tu su i drugi poremećaji nagona – transvestitizam, fetišizam, pedofilija, zoofilija, sadomazohizam, voajerizam, sodomija, gerontofilija i ekshibicionizam. Svi poremećaji polnog nagona zahtevaju ozbiljan tretman i lečenje“.¹⁷

---

16 „Prevenција samoubistva“, izveštaj sa stručne edukacije ‘Prevenција samoubistva i samoubilačkog ponašanja mladih’ (http://www.dzmonica.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=145&Itemid=1)

17 Higijena, prof. dr Radojka I. Kocijančić, Zavod za udžbenike, Beograd, 2009.

- U udžbeniku Biologije za treći razred medicinske škole između ostalog piše da „postoje i takve osobine koje u nešto manjoj meri odstupaju od normalnog ponašanja i označavaju se kao devijantne forme ponašanja. U takve osobine spada na primer sklonost ka kriminalu, korišćenje alkohola ili droge, homoseksualnost, kao i mnoge druge osobine koje odstupaju od standarda uobičajenog ponašanja među ljudina.“¹⁸

Ovde dodajemo još nekoliko podataka koji se odnose na postojanje takozvanog Centra za lečenje homoseksualizma, nastalog sa „ciljem da pruži ruku osobama koje su upale u teške okove homoseksualizma“, a kojim upravlja izvesni dr M. P.¹⁹, kao i na javne istupe pojedinih ljudi od struke (istovremeno i političare), a koji za homoseksualnost kažu da je „vrsta deformiteta, jer takvi parovi ne mogu da imaju potomstvo.“²⁰

4.1. Intervju sa D. I. (23)

D. I. nakon dolaska u Beograd na studiranje upoznaje žensku osobu stariju pet godina od nje, sa kojom ubrzo započinje da se zabavlja. Nakon par meseci, majka joj u mobilnom telefonu pronalazi fotografije na kojima se D. I. ljubi sa svojom devojkom. Majka donosi odluku da ćerku vrati iz Beograda u rodni grad i da je podvrgne psihoterapiji u lokalnom Domu zdravlja. Psihijatar joj postavlja dijagnozu F20

---

18 Biologija 3, autori D.M, M.A, A.S, V.D, deveto izdanje, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Beograd, poglavlje Genetička uslovljenost mentalnih poremećaja, str.92.

19 Intervju u dnevnom novinama Pravda (<http://www.cps.org.rs/pravda.pdf>)

20 „Jovan Marić podržava Đilasa“, BGD Novine, 11. avgust 2009. godine (http://www.bgdnovine.com/bgd/index.php?option=com_content&view=article&id=2978:jovan-mari-podrava-ilasa&catid=58:domovi-zdravlja&Itemid=343)

(Shizofrenija-mladalačko ludilo) i započinje tretman sa D.I. koja nakon mesec dana beži u Beograd, gde provodi naredna dva meseca u skrivanju od majke. Psihički izmorena i po preporuci javlja se privatnom terapeutu u Beogradu, koji sa njom radi narednih šest meseci.

„Kada me je majka odvukla kod psihijatra morala sam da lažem o svojim emocijama i da negiram da sam lezbejka, jer nisam mogla da istrpim stalno ispitivanje i ubeđivanje da sam zavedena od strane beogradskih makroa koji hoće da me prodaju u belo roblje i slične gluposti. Govorio je da mi ne treba ta bolest kao što je homoseksualnost u životu. U pojedinim trenucima sam osećala takav napad besa i panike da ni sama ne znam kako sam se uzdržala da ne napadnem tog psihijatra. Ne mogu da opišem koliko je bio sugestivan i koliko mi se unosio u lice i vređao i mene i mog oca koji je ostavio moju majku. Tvrdio je da sam ja htela da se osvetim majci. Pokazivao mi je slike muškaraca i ja sam ga lagala da mi se jako sviđaju i da bih rado imala seks sa njima. Posle četvrtog puta, bila sam kao krpa. Pomislila sam da neću još dugo izdržati. Mržnja od strane psihijatra me je ubijala. Jedino što sam mogla jeste da pobegnem.“²¹

D. I. je nastavila svoje studiranje. U njenom zdravstvenom kartonu u matičnom Domu zdravlja stoji navedena dijagnoza F20 koja nije potvrđena ni kod privatnog terapeuta, ni kasnije na redovnom lekarskom pregledu.

4.2. Intervju sa S. D. (28)

Po njegovoj izjavi, oduvek je imao sklonost ka istom polu i nikad ga nisu privlačile devojke. Bio je u vezi sa pet muških osoba i sa više muških osoba u kako kaže „neformalnom

---

21 Izjava D.I. Interna dokumentacija GSA.

seksualnom odnosu“. Prilikom pete veze, biva „otkriven“ od strane roditelja i odveden kod psihoterapeuta koji je kućni prijatelj porodice D. Počinje terapija kojom se pokušava da se S. D. „vrati na pravi put“ i to tako što se psihoterapeut u saradnji sa roditeljima aktivno uključuje u privatni život S.D. Terapija se u osnovi svodila na to da se S. D. natera na seksualni odnos sa devojkom i u tom smislu je pronađena devojka kojoj se S. D. od ranije dopadao i koja je dobrovoljno pristala da bude „devojka“ S. D. Roditelji na nagovor psihoterapeuta, prave od te veze veridbu koju proslavljaju zajedno sa roditeljima „verenice“ i brojnim prijateljima S. D. Terapija odvikavanja od istog pola se nastavila i u narednim mesecima i to na način da S. D. potpiše ugovor sa psihoterapeutom u kome se obavezuje da više neće imati seks sa muškom osobom. Sve vreme, S.D. pije antidepresiv iz grupe selektivnih inhibitora preuzimanja serotonina. Nakon godinu dana, S. D. stupa u brak sa devojkom koja mu je dotadašnja „verenica“. Pritisak roditelja prestaje, kao i odlazak kod psihoterapeuta. S.D. nakon toga samoinicijativno kreće na psihoterapiju kod drugog terapeuta, gde na prvoj seansi kaže *„da ga i dalje privlače muškarci, da ne može da se uzbuđi kad je sa suprugom i da ne zna kako da izađe iz začaranog kruga u koji je uvučen“*. Trenutno je na terapiji.²²

Zaključak

Pored prisutne homofobije, diskriminacije i fizičkih napada na pripadnike manjinske seksualne orijentacije, Gej strejt alijansi se javljaju osobe koje trpe stalni psihološki pritisak od strane porodice, vršnjaka, nadređenih na poslu, ali i u zdravstvenim ustanovama. Postoji veliki broj primera diskriminacije prema osobama koje su slobodnije u svom

---

22 Izjava S.D. Interna dokumentacija GSA.

oblačenju i ponašanju i koje se u očima zdravstvenih radnika očitavaju kao pripadnici LGBT populacije. Često su izvrgnuti podsmehu, nepotrebnom čekanju, uvredama na pregledima (primer M. Đ. koji je ismevan na pregledu kod hirurga u KBC Bežanijska Kosa kada je došao da se leči od kondiloma u predelu analnog otvora²³), ali i teškim povredama prava na zdravstvenu zaštitu kada je u pitanju pomoć lekara specijaliste psihijatrije ili neuropsihijatrije, kao i psihologa.

Ako je Svetska zdravstvena organizacija izbacila 1990. godine, homoseksualnost iz Registra psihičkih oboljenja, a to je kasnije potvrdilo i Srpsko lekarsko društvo, smatramo da je neetički, neprofesionalno i nemoralno to što se pojedini lekari opredeljuju da homoseksualne osobe svrstavaju u pacijente sa psihičkim oboljenjima. Ovim se krši pravo LGBT osobe na zdravstvenu zaštitu koja „odgovara njegovom zdravstvenom stanju i pravo na kvalitet zdravstvene zaštite u skladu sa savremenim dostignućima medicinske nauke i utvrđenim standardima“.

LGBT osobe koje su iz razloga psiholoških problema zbog neadekvatnog odgovora okruženja odlučile da se obrate psihoterapeutu, u svojim zdravstvenim kartonima najčešće imaju šifre F33, F32, F20 i F20.6, a da za to u najvećem broju slučajeva nema osnova. Ovakva stigmatizacija koja se vrši od strane pojedinih lekara, osobama manjinske seksualne orijentacije donosi velike neprijatnosti i onemogućava ih da konkurišu i rade poslove koje bi možda želele da rade. Naknadno veštačenje i korekcija već upisanog psihičkog statusa se po pravilu nikada ne završava pozitivno, najčešće iz razloga „zaštite lekarske struke i kolegijalnosti“.

Na ovom mestu bismo želeli da naglasimo da najbolji primer dobre saradnje između zdravstvene ustanove i pripadnika LGBT zajednice vidimo u Savetovalištu za seksualnu orijentaciju pri Studentskoj poliklinici u Beogradu.

---

23 Izjava M.Đ, Interna dokumentacija GSA.

LABRIS – ORGANIZACIJA ZA LEZBEJSKA LJUDSKA PRAVA

Izveštaj o diskriminaciji za 2009. godinu

Kada je reč o 2009. godini i položaju LGBTIQ¹ populacije, svakako je najvažniji događaj bio organizovanje Povorke ponosa tj. Belgrade Pride 2009. Imajući u vidu da je Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava jedina od svih LGBTIQ organizacija koja je od početka do kraja bila sve vreme u Organizacionom odboru Povorke ponosa – izveštaj o diskriminaciji i nasilju nad LGBTIQ osobama, za 2009. godinu, bavi se upravo svim dešavanjima vezanim za ovaj događaj. Nakon konačnog usvajanja Zakona o zabrani diskriminacije u martu 2009. godine, LGBTIQ organizacije su otpočele sa procesom organizovanja Povorke ponosa, događaja kojim se, širom sveta, obeležava Dan ponosa LGBTIQ osoba, 27. jun (ovaj datum se u mnogim zemljama obeležava tokom čitave kalendarske godine, ne nužno 27. juna). Povorka ponosa, prijavljena za nedelju, 20. septembar, zabranjena je samo 24h ranije, kada je članovima i članicama Organizacionog odbora, Premijer Republike Srbije, uručio rešenje Ministarstva unutrašnjih poslova kojim se lokacija skupa premešta na Ušće. U rešenju, koje je ispred MUP-a potpisao Direktor policije Milorad Veljović, stajalo je da se lokacija skupa premešta zbog „ekstremno visokih rizika“.

---

1 LGBTIQ – skraćenica za Lezbejke, Gej muškarce, Biseksualne, Transrodne, Interseksualne i Queer osobe

Nekoliko je aspekata koje valja analizirati kada je reč o diskriminaciji i nasilju prema LGBTIQ populaciji tokom 6 meseci organizovanja Povorke ponosa – delovanje institucija u čitavoj situaciji, desničarske i fašističke organizacije koje su mesecima pretile tj. činile nasilje prema LGBTIQ osobama kao i mediji koji su izveštavali o svim događajima vezanim za Povorku.

Kada je reč o institucijama svakako da je jasno da je država pokazala veliku nemoć u razračunavanju sa nasilnicima i huliganima koji, iako godinama unazad poznati policiji, jer postoje prijave protiv njih – ostaju nekažnjeni a slučajevi neprocesuirani. Ono što je nakon 20. septembra postala ogoljena činjenica koja se ne može poricati jeste da su upravo predstavnici vlasti svojim mlakim i nedovoljno ubedljivim izjavama, odnosno, predugim ćutanjem kada je reč o LGBTIQ populaciji – doprineli atmosferi u kojoj je bilo sasvim moguće nekažnjeno pozivati na linč čitavog jednog dela populacije. Iako su iste one grupacije koje su prekinule beogradsku Paradu ponosa 2001. godine, i sada otvoreno pretile i bukvalno najavljujivale nasilje tj. da će učiniti isto što su i pre 8 godina – bilo je potrebno da jedna osoba bude ubijena, da se Povorka ponosa zabrani, da bi se država tek tada uhvatila u koštac sa poznatim nasilnicima. Činjenica je da je određen stepen saradnje predstavnika institucija postojao tokom priprema Povorke ponosa, ali je i činjenica da su neki predstavnici vlasti koristili svaku priliku da se ograde od protesta koji je zapravo predstavljao uživanje osnovnog ljudskog prava – prava na slobodno okupljanje.

Naime, postojao je skoro obrazac kojim su se služili predstavnici vlasti kada su davali izjave o Belgrade Pride-u i sastojao se u tome da se obavezno naglasi kako oni „ne dele uverenja ili vrednosti“ učesnika Povorke – stav koji je potpuno nerazumljiv s obzirom da seksualna orijentacija ne predstavlja uverenje ili vrednost, poput demokratije, poštovanja

različitosti ili zaštite ljudskih prava – ali da *ipak* podržavaju pravo na mirno okupljanje LGBTIQ osoba, uprkos ekstremnim rizicima.

I dok je postojala saradnja tj. stalna komunikacija Organizacionog odbora sa predstavnicima Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Ministarstvom unutrašnjih poslova, Zaštitnikom građana – gradonačelnik Beograda je jedini predstavnik vlasti koji je odbio čak i da se sastane sa organizatorkama/organizatorima Povorke. Organizatori su gradonačelnikovu izjavu da bi „seksualna opredeljenja trebalo da ostanu u četiri zida“, iskoristili kao povod da zatraže sastanak ali ih puna dva meseca gradonačelnik Dragan Đilas nije udostojio niti odgovora.

U pregledu odnosa predstavnika institucija svakako ne bi trebalo izostaviti i izjave republičkog javnog tužioca Slobodana Radovanovića, koji je na apsolutno nedopustiv način komentarisao pretnje koje su predstavnici desničarskih i fašističkih organizacija upućivale učesnicima Povorke ponosa:

„Ne možemo mi da reagujemo na natpise u medijima, mi možemo da reagujemo ako dođe do nekih posledica iz svega toga. Mislim da što se tiče medija, ne vidim ja tu nešto, imamo oprečne stavove, to su neki polemički tonovi. Daj sad da ne komentarišemo to, ali ajde da stvorimo uslove da se to sve završi u redu i miru.“²

Ova izjava oslikava obrazac u ponašanju državnih zvaničnika prema zaštiti Povorke – oni u jednom dahu kažu kako građani treba da uživaju punu sigurnost, ali onda ne preduzmu nikakve konkretne mere da bi tu sigurnost zaista i obezbedili. Stav tužioca besmislen je i sa čisto pravnog stanovišta. Potpuno je netačno da policija i tužilaštvo mogu da

---

2 „Pretnje desnice uoči povorke“, B92, 16.9.2009.: republički javni tužilac, g. Slobodan Radovanović

reaguju samo ako „dođe do nekih posledica“ usled pretnji nasiljem. U najmanju ruku takvim izjavama ispunjeni su bitni elementi krivičnog dela ugrožavanja sigurnosti iz člana 138. Krivičnog zakonika Republike Srbije, koji osim same pretnje ne zahtevaju postojanje bilo kakve druge posledice. S druge strane, izjava najvišeg tužilačkog organa u Republici Srbiji o „polemičkim tonovima“ i „oprečnim stavovima“ šalje vrlo jasnu, i opasnu poruku – da jedna grupa ljudi koja želi da se mirno okupi, i druga grupa ljudi koja želi da ih nasilno u tome spreči, u stvari vode nekakvu legitimnu javnu polemiku ili debatu, umesto da pretnje nasiljem ne mogu imati mesta u jednom demokratskom društvu.

Atmosfera u kojoj se polemikom smatralo to što se poziva na linč dela populacije kulminirala je ubistvom francuskog državljanina Brisa Tatona, tj. zabranom Povorke ponosa.

Kada je reč o fašističkim i desničarskim organizacijama valja napomenuti da je od samog početka priprema Povorke ponosa, Organizacioni odbor bio svestan rizika koji ovaj događaj nosi sa sobom. Situacija je takva da su iste one nasilničke grupe, koje su učestvovala u razbijanju prve Parade ponosa u Beogradu 30.06.2001. godine, manje više i dalje prisutne u našem društvu te je bilo logično očekivati povećano nasilje, pretnje, zastrašivanje – kao i uvek uostalom kada poraste vidljivost LGBTIQ osoba.

Prvi talas pretnji organizatorima Povorke ponosa usledio je nakon objave datuma održavanja skupa i sve pretnje koje su stizale putem Facebook-a, sms-a, telefonski pozivi, kao i presretanja na ulici članova/ica odbora – uredno su prijavljene policiji³.

Istovremeno, krajem jula meseca, fasade Beograda osvahnjuju ispisane grafitima „Smrt pederima“ i „Stop gej paradi“,

3 Neke od pretnji koje su organizatori dobijali putem sms-a: „Dobićete batine, stoko pederska!; Džaba se trudite! Biće krvoprolića bez obzira koliko policije ili privatnog obezbeđenja angažujete, sad smo spremni na sve, čekamo...; Jebem ti familiju bolesnu, marš iz Srbije!“

potpisani od strane Otačastvenog pokreta Obraz i navijača „Partizana“. Grafiti sa državnih institucija su ubrzo okrečeni (ali ne i oni na zgradama u privatnom vlasništvu), nakon čega je usledio novi talas poziva na linč na zidovima Beograda i drugih gradova u Srbiji.

Tokom naredna dva meseca, sve do 20. septembra, kada je Povorka bila zakazana, predstavnici Obraza, Srpskog narodnog pokreta 1389, udruženja NAŠI iz Arandelovca, putem medija su, pretili nasiljem i najavljivali da će učiniti isto ono što su i 2001. godine. Sve ove izjave koje predstavljaju očiti govor mržnje – članovi/članice Organizacionog odbora su prijavljivali policiji koja je dalje postupala po ovim prijavama. Jedna od akcija koja je usledila nakon zabrane Povorka bila je i hapšenje predstavnika desničarskih i fašističkih organizacija kao i inicijativa za zabranu ovih organizacija.

Uprkos Zakonu o javnom informisanju koji zabranjuje objavljivanje informacija koje podstiču nasilje, mržnju, diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije – možemo reći da su pojedini mediji bili glavni kanal za prenošenje pretnji i najave linča učasnika Povorka ponosa a od strane nasilničkih grupacija. Jedan od zapamćenih primera su svakako tekstovi objavljeni 15.09.2009. godine, u dnevnim listovima „Politika“ i „Večernje novosti“ a u kojima se iznosi „*procena srpskih bezbednosnih službi da će 20. septembra ove godine desničarske organizacije, udruženja roditelja i navijača zajednički pokušati da nasilnim putem spreče održavanje „Parade ponosa“, ako u međuvremenu njeni organizatori sami ne odustanu od okupljanja*“, kao i konkretna zastrašivanja javnosti i organizatora skupa sa detaljnim opisima načina i lokacija na kojima će nasilničke grupe pokušati da napadnu skup.

Kako bi bilo što jasnije o kakvom je kršenju svih profesionalnih i etičkih novinarskih načela reč, u nastavku izveštaja prenosimo delove nekih tekstova u kojima su predstavnici fašističkih organizacija najavljivali šta će sve učiniti 20. septembra, tj senzacionalističke

naslove koji su svakako doprinisili atmosferi u kojoj je bilo moguće pretiti i činiti nasilje – bez straha od sankcije.

Tekstovi:

Kurir, 01.09.2009. godine, strana: 5

PANIKA

Autor: N. BULATOVIĆ

...

S druge strane, Miša Vacić, portparol pokreta „1389“, savetuje Dragana Đilasa da se ugleda na gradonačelnika Moskve koji je sprečio gej paradu.

– Jasno je da postoji velika opasnost po opštu bezbednost i mislim da nikome nisu potrebne krvave scene, da se od Beograda pravi Belfast ili Bejrut. Ako ipak dođe do gej parade, narod će je razbiti. Biće to „parada po nosu“. Znamo iz Biblije kako su prošli Sodoma i Gomora zbog pederastije i sličnih bolesti. Spaljeni su ognjem – poručuje Vacić.

Ivan Ivanović, predsednik organizacije „Naši“ iz Aranđelovca, kaže da će SPC istog dana organizovati litiju u Beogradu.

– Ako tako bude, pridruzićemo se litiji, ako ne, pokušaćemo da okupimo što više ljudi da se spreči parada – najavljuje Ivanović.

Mladena Obradovića, predsednika „Obraza“, zanima samo „odbrana srpstva i vrednosti zdravog društva“.

– Doći će ogromna masa ljudi iz svih krajeva gde žive Srbi. Naša poruka pederima je jasna: Čekamo vas – ponavlja Obradović.

...

2. Alo!, 21.07.2009. godine, strana: 3
GEJ PARADA U SEPTEMBRU

Autor: E. A.

Miša Vacić iz pokreta „1389“ kaže da je još rano, ali da može doći do organizacije kontraskupa u kom bi učestvovala mnoge patriotske grupe, navijači i predstavnici pravoslavne crkve.

– **Odlično što je septembar. Taman će svi doći sa od-mora, đacima počinje škola, a navijačima sezona** – kaže on i dodaje da se ne radi o toleranciji, već „o poslednjem poni-ženju našeg naroda“. – **Stav mnogih policajaca je bio „am-basade moramo da čuvamo, a pedere nećemo.“ I pre devet godina su imali svoja naređenja, pa se zna šta je onda bilo!** – kaže Vacić i naglašava da, što se njih tiče, parada sigurno neće biti održana, a da je podrška LSV-a i LDP-a dokaz da marginalce uvek podržavaju marginalne političke stranke, a ne one koje je narod birao.

Naslovi:

Kurir, 15.07.2009.

Peder odstranjuje Kosovo!

Pravda, 23.07.2009.

SRBIJA NE ŽELI PARADU PEDERA

Alo!, 24.08.2009.

PEDERIMA DAJU, BORCE BLOKIRAJU

Pravda, 10.09.2009.

**GEJ PARADA JE NAMETANJE NOVE IDEOLOGIJE
SRBIJI**

Alo!, 12.09.2009.

**POSLE PEDERA ĆE PARADIRATI SODOMISTI I NE-
KROFILI!**

Glas Javnosti, 13.09.2009.

ŽIVOT JE NA NAŠOJ STRANI

Beograđani juče masovno podržali akciju „Porodična šetnja“

Pravda, 15.09.2009.

HOMOSEKSUALIZAM NIJE EVROPSKA VREDNOST

Večernje Novosti, 16.09.2009.

ŽURKA NEDEVIJANTNIH

Pokret 1389 prijavio skup pred „Paradu ponosa“ Srpski narodni pokret 1389 prijavio je juče policiji da će na Platou ispred Filozofskog fakulteta organizovati žurku koja treba da se završi neposredno pre početka „Parade ponosa“.

Alo!, 18.09.2009.

NAROD PLAĆA GEJ PARADU 390.000 EVRA

Umesto zaključka:

Petoro članova i članica nekadašnjeg Organizacionog odbora Povorke ponosa podnelo je 19. oktobra 2009. godine, Ustavnu žalbu Ustavnom sudu Republike Srbije zbog zabrane Povorke ponosa koja je trebalo da se desi 20. septembra ove godine. Ustavna žalba podneta je kako bi se osporilo rešenje kojim je Direkcija policije Miinistarstva unutrašnjih poslova naložila organizatorima da premeste skup iz centra Beograda na Ušće, kao i zbog propuštanja državnih organa da učine sve što je u njihovoj moći da spreče nasilje nad učesnicima Povorke ponosa tj. zbog propuštanja državnih organa da im obezbede sudsku zaštitu za navedena kršenja ljudskih prava.

Osnovni cilj ustavne žalbe je zaštita prava na mirno okupljanje, odnosno odbrana manjinskih prava naročito u slučajevima kada su ona veoma ugrožena i kada se manjini

otvoreno pretil nasiljem kao što je to bilo u slučaju LGBTIQ populacije. Namera podnositelja tužbe je i da ukaže na nedopustivo ograničavanje prava na slobodno okupljanje svih diskriminiranih grupa koja to budu želela da učine u našem društvu – radnika, pripadnika romske nacionalnosti, žena ili bilo koje grupe lica koja mirnim protestom želi da izrazi svoj politički stav. Takođe, ukoliko Ustavni sud utvrdi pravo na naknadu nematerijalne štete – podnositelji žalbe će celokupan iznos donirati u dobrotvorne svrhe.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд